

Pensjonsreformen – to år etter

Rapport fra Pensjonspolitisk arbeidsgruppe – 14.5.2013

Innhold

1. Innledning.....	2
2. Arbeidsgruppens mandat, sammensetning og arbeid.....	2
3. Sammendrag.....	4
4. Uttak av pensjon i aldersgruppen over 62 år.....	6
4.1 Uttak av alderspensjon.....	6
4.2 Andelen som kvalifiserer for tidlig uttak.....	12
4.3 Uttak av AFP.....	13
4.4 Antall uførepensjonister.....	15
4.5 Samlet uttak av pensjon.....	15
5. Folketrygdens utgifter til alderspensjon.....	17
6. Yrkesaktivitet blant eldre.....	18
6.1 Fordelingen av sysselsatte på offentlig og privat sektor.....	18
6.2 Yrkesaktivitet og konjunkturutviklingen.....	19
6.3 Yrkesaktivitet ifølge AA-registeret.....	20
6.4 Yrkesaktivitet ifølge Arbeidskraftsundersøkelsen.....	27
6.5 Hvor mange kombinerer arbeid og pensjon?.....	28
7. Forventet yrkesaktivitet.....	28
8. Inntektsstatistikk for den eldre befolkningen.....	29
8.1 Kohortanalyser.....	30
8.2 Inntektssammensetning blant de mellom 62 og 66 år.....	31
9. Evaluering av pensjonsreformen.....	32

1. Innledning

Pensjonspolitisk arbeidsgruppe ble etablert som en undergruppe til Arbeids- og pensjonspolitisk råd i 2009. I mandatet for gruppen heter det bl.a. at:

”Arbeidsgruppen skal avgi årlige rapporter med beskrivelse og analyse av utviklingstrekk innen pensjon og arbeidsliv til Arbeidslivs- og pensjonspolitisk råd.”

Viktige deler av pensjonsreformen som fleksibel alderspensjon i folketrygden fra 62 år, levealdersjustering og ny regulering av pensjonene ble innført fra 2011, og den første rapporten fra arbeidsgruppen ble lagt fram i juni 2012. Dette er den andre rapporten fra arbeidsgruppen, og formålet er bl.a. å gi noen foreløpige resultater for hvordan den eldre befolkningen tilpasser seg til det nye pensjonssystemet med fleksibelt uttak. Det gis også en kort oversikt over arbeidsgruppens møter i 2012, samt arbeidet med evaluering av pensjonsreformen som skjer i regi av Norges forskningsråd.

Rapporten baserer seg på statistikk og analyser fra Arbeids- og velferdsdirektoratet og Statistisk sentralbyrå (SSB). Noen av analysene har tidligere blitt publisert som rapporter og artikler på NAVs og SSBs nettsider, men det er også benyttet statistikk som ikke er publisert.

2. Arbeidsgruppens mandat, sammensetning og arbeid

I tariffoppgjøret 2008 ble det i alle protokollene fra Riksmeglingsmannen tatt inn et punkt om ”Evaluering og pensjonsråd”. I protokollen i offentlig sektor heter det at:

”Evaluering og pensjonsråd

Det er et hovedsiktemål at pensjonsreformen skal medvirke til lengre yrkesløp i takt med at levealderen øker. Dette krever et bærekraftig arbeidsliv. Det er viktig at levealdersjusteringen ikke forsterker sosiale skjevheter som er knyttet til systematiske forskjeller i levealder mellom ulike grupper i befolkningen.

Det vil ta tid å få alle elementer på plass og se virkningen av nytt, samlet pensjonssystem. Blant annet vil nytt opptjeningssystem først være fullt innfaset i 2025. Det vil også være usikkerhet knyttet til blant annet befolkningsutvikling og den alminnelige økonomiske situasjonen.

I brev fra statsministeren til Riksmeglingsmannen av 2. april heter det at Regjeringen vil sørge for en fortløpende evaluering av pensjonsreformen for å kunne vurdere om reformen virker etter hensikten. Regjeringen vil opprette et arbeidslivs- og pensjonspolitisk råd, hvor opplegget for og resultatene av evalueringen kan gjennomgås.

Senest i 2017 skal partene, med assistanse fra pensjonsrådet, evaluere overgangen til ny AFP og vurdere behovet for endring av ytelsenenes størrelse.”

Pensjonspolitisk arbeidsgruppe ble etablert som en undergruppe til Arbeids- og pensjonspolitisk råd i 2009. Gruppen ble gitt følgende mandat:

”I statsministerens brev av 2. april 2008 til Riksmeklingsmannen i forbindelse med lønnsoppgjøret i privat sektor 2008 framgår det at Regjeringen vil sørge for en fortløpende evaluering av pensjonsreformen for å kunne vurdere om reformen virker etter hensikten, og at det i dette arbeidet er ønskelig med løpende kontakt med partene i arbeidslivet. Regjeringen har derfor etablert et Arbeidslivs- og pensjonspolitisk råd. Underlagt rådet opprettes en egen arbeidsgruppe for pensjonspolitiske spørsmål.

Arbeids- og inkluderingsdepartementet tar sikte på å starte opp en forskningsbasert evaluering av pensjonsreformen fra 2011. Arbeidsgruppen inviteres til å gjennomgå opplegget for evalueringen og til å komme med innspill til dette. Arbeidsgruppen skal også gjennomgå resultatene fra dette arbeidet etter hvert som det foreligger.

Innføring av fleksibel alderspensjon og muligheten for å kombinere arbeidsinntekt og pensjon uten avkorting fra 2011 legger til rette for individuell tilpasning mellom arbeid og pensjon. Arbeidsgruppen skal kartlegge hvor mange som har rett til pensjonsuttak før 67 år, og hvordan dette utvikler seg over tid. Videre skal arbeidsgruppen analysere tilpasninger til fleksibel alderspensjon, det vil si endringer i yrkesaktivitet og uttak av pensjon. Det bør videre kartlegges hvordan uttak av pensjon påvirkes av konjunkturendringer i arbeidsmarkedet.

Levealdersjustering er et bærende element i pensjonsreformen og innebærer at en må arbeide noe lenger for samme pensjon når levealderen i befolkningen øker. Arbeidsgruppen skal analysere hvordan utviklingen i levealderen i befolkningen påvirker overgangen mellom arbeid og pensjon. Arbeidsgruppen skal videre kartlegge utviklingen i forventet levealder for ulike grupper i befolkningen, og i hvilken grad dette påvirker yrkesaktivitet og uttak av pensjon.

Forhold i arbeidsmarkedet vil ha betydning for den enkeltes mulige og faktiske tilpasning. Dette gjelder blant annet arbeidsgiveres vilje til å ansette og beholde eldre arbeidstakere, og til å tilrettelegge arbeidssituasjonen for eldre arbeidstakere, herunder fleksible arbeidstidsordninger. Arbeidsmiljøet vil også spille inn. Arbeidsgruppen skal analysere forhold på etterspørselssiden i arbeidsmarkedet som kan fremme eller være til hinder for at de som ønsker det får fortsette i arbeidslivet. Dette må sees i sammenheng med intensjonsavtalen om et mer inkluderende arbeidsliv (IA-avtalen), hvor et av delmålene er å øke den gjennomsnittlige avgangsalderen fra arbeidslivet og hindre ”utstøting” og diskriminering av eldre arbeidstakere.

For den enkelte vil samlet pensjon fra ulike pensjonsordninger som folketrygdens alderspensjon og supplerende ordninger som AFP og tjenstepensjon være avgjørende for inntekten som pensjonist og når den enkelte velger å ta ut pensjon. De supplerende pensjonsordningene er ulikt utformet og kan påvirke yrkesaktivitet og uttak av pensjon ulikt. Dette har også betydning for mobiliteten i arbeidsmarkedet, særlig mellom offentlig og privat sektor. Arbeidsgruppen skal derfor i sitt arbeid ta utgangspunkt i det samlede pensjonssystemet.

Arbeidsgruppen skal kartlegge endringer i pensjonsuttak i relasjon til folketrygdens øvrige stønadsordninger og analysere inntektsutviklingen blant pensjonister og yrkesaktive.

Arbeidsgruppen skal avgi årlige rapporter med beskrivelse og analyse av utviklingstrekk innen pensjon og arbeidsliv til Arbeidslivs- og pensjonspolitisk råd.”

Arbeidsgruppen hadde ved inngangen til 2013 følgende sammensetning:

Tomas Berg, Arbeidsdepartementet
Roar Bergan, Arbeidsdepartementet
Arne Magnus Christensen, Arbeidsdepartementet
Eystein Gjelsvik, Landsorganisasjonen i Norge
Stein Gjerding, Arbeidsgiverforeningen Spekter
Lars E. Haartveit, Hovedorganisasjonen Virke
Anders Kleppe, KS
Per Kristian Knutsen, Fornyings-, administrasjons-, og kirke departementet
Anders Kvam, Akademikerne
Ole Christian Lien, Arbeids- og velferdsdirektoratet
Kristin Diserud Mildal, Næringslivets Hovedorganisasjon
Erik Orskaug, Unio
Helle Stensbak, Yrkesorganisasjonenes Sentralforbund

Nedenfor følger en oversikt over møter i arbeidsgruppen i 2012 og temaene på de ulike møtene.

25. januar 2012

- Roar Bergan, Arbeidsdepartementet: Informasjon om aktuelle saker
- Axel West Pedersen, Institutt for samfunnsforskning og Eric Breit, Arbeidsforskningsinstituttet: Om evaluering av pensjonsreformen

Studietur til Brussel 2. – 3. mai 2012

- Niels Engelschiøn, Nestleder ved den norske delegasjonen: Eurokrisen og tiltak
- Jacob Hanssen, Arbeids- og sosialråd: Arbeidsmarkedet i Europa – utviklingstrekk
- Gjennomgang av rapport: Uttak av pensjon og yrkesaktivitet blant eldre
- Fritz von Nordheim, European Commission: Hvitboken om pensjoner

14. desember 2012

- Tomas Berg, Arbeidsdepartementet: Informasjon om aktuelle saker
- Ole Christian Lien, Arbeids- og velferdsdirektoratet: Virkninger av pensjonsreformen på sysselsettingen og uttak av pensjon
- Evaluering av pensjonsreformen - nye prosjekter:
 - Nils Martin Stølen, Statistisk sentralbyrå: Pensjonsreformen - Økonomisk og sosial bærekraft
 - Erik Hernæs, Frischsenteret: Arbeidslivet etter pensjonsreformen

3. Sammendrag

Rapporten oppsummerer statistikk og analyser av utviklingen i pensjoneringsatferd, yrkesaktivitet og inntektsutvikling i den eldre befolkningen til og med 2012, eller så langt det foreligger statistikk på ulike områder. Et viktig formål med rapporten er å se nærmere på hvordan pensjonsreformen har påvirket pensjonsuttak og sysselsetting.

Pensjonsreformen medførte at det fra 2011 ble mulig å ta ut fleksibel alderspensjon i folketrygden fra 62 år. I desember 2012 hadde nær 57 000 personer i alderen 62–66 år tatt ut fleksibel alderspensjon. I tillegg økte antall alderspensjonister over 67 år med om lag 39 000 personer fra utgangen av 2010 til utgangen av 2012, slik at totalt antall alderspensjonister i

folketrygden økte med hele 96 000 fra utgangen av 2010 til utgangen av 2012. Den sterke veksten i antall pensjonister har bidratt til en meget sterk vekst i folketrygdens utgifter til alderspensjon i 2011 og 2012. Fleksibel alderspensjon i folketrygden er nøytralt utformet, og tidlig uttak av alderspensjon gir lavere årlig pensjon. Folketrygdens utgifter på lang sikt er derfor i liten grad påvirket av når pensjonen tas ut.

Andelen av befolkningen i aldersgruppen 62–66 år som ikke mottar noen form for pensjon har blitt noe redusert fra 2011 til 2012, og nedgangen har skjedd blant menn. Andelen av befolkningen i alderen 62–66 år som har tatt ut alderspensjon har økt sterkt fra 2011 til 2012, mens andelene med offentlig AFP, gammel privat AFP og med uførepensjon har gått noe ned.

Blant de som har tatt ut alderspensjon før fylte 67 år er det en sterk overvekt av menn; om lag 79 prosent er menn ved utgangen av 2012. Noe av forskjellen kan forklares med at flere kvinner enn menn mottar pensjon fra andre ordninger som uførepensjon og etterlattepensjon. Videre er det flere kvinner enn menn som har for lav opptjent pensjon til å kunne gå av med tidligpensjon. Selv om en korrigerer for disse faktorene og ser på uttak av alderspensjon som andel av de som kan gå av før 67 år, er det imidlertid en klar overvekt av menn. Over tid vil flere kvinner kunne gå av med tidligpensjon bl.a. fordi yngre årskull av kvinner har høyere pensjonsopptjening enn eldre årskull.

AFP-ordningen i privat sektor ble fra januar 2011 lagt om til en påslagsordning som gir livsvarig utbetaling av pensjon. I privat sektor var det nær 17 000 AFP-pensjonister på gammel ordning ved utgangen av 2012, og nær 20 000 personer hadde tatt ut ny AFP. Den gamle AFP-ordningen vil gradvis fases ut fram mot 2015.

AFP-ordningen i offentlig sektor ble beholdt som en egen tidligpensjonsordning for aldersgruppen 62–66 år, men med enkelte tilpasninger til pensjonsreformen. Ved utgangen av 2012 var det ifølge foreløpige tall fra Arbeids- og velferdsdirektoratet vel 25 000 AFP-pensjonister i offentlig sektor. Antallet AFP-pensjonister i offentlig sektor gikk ifølge disse foreløpige tallene ned med 8 prosent fra 2011 til 2012.

Gjeninnhenting i norsk økonomi har vært langsom etter finanskrisen. Arbeidsledigheten gikk likevel litt ned i 2011 da pensjonsreformen trådte i kraft og har siden vært relativt stabil. Selv om det var en liten bedring på arbeidsmarkedet, peker ulike sysselsettingsindikatorer klart i retning av at pensjonsreformen har gitt høyere sysselsetting blant eldre. For 62-åringene, som var den aldersgruppen som ble sterkest berørt av pensjonsreformen i 2011, økte andelen sysselsatte med 3,4 prosentpoeng i dette året. Dette var langt høyere enn gjennomsnittlig årsvekst for denne aldersgruppen i perioden 2005–2007 da arbeidsledigheten ble kraftig redusert.

Omleggingen av AFP i privat sektor har gjort at gevinsten ved å stå lenger i arbeid har blitt langt større for de som er omfattet av denne ordningen. Og ser man på sysselsettingsutviklingen fordelt etter sektor og pensjonsordning, er det i privat sektor med AFP at vi finner den klart største veksten i andelen av 61- og 62-åringene som fortsetter i arbeid etter pensjonsreformen. Også i privat sektor uten AFP og i offentlig sektor er det nå flere som står lenger i jobb enn tidligere. Fordelt på ulike grupper er imidlertid veksten i andelene som fortsetter i arbeid gjennomgående sterkest i privat sektor med AFP. Dette tyder på at omleggingen av AFP-ordningen er en viktig årsak til at sysselsettingen blant de eldre nå øker. At det er noen som med den nye AFP-ordningen ikke kan gå av med pensjon ved 62 år ser i liten grad ut til å kunne forklare økningen.

Sysselsettingsutviklingen fordelt etter sektor, utdanning, lønn og yrke tyder på at pensjonsreformen har hatt ulik betydning for ulike grupper. Blant 61- og 62-åringene er det, som nevnt, særlig i privat sektor med AFP at det nå er flere som står lenger i jobb. Innenfor disse to gruppene er sysselsettingsveksten høyest blant de med manuelle yrker, de med lav utdanning og de som har lav lønn. Andelen som fortsatte i arbeid var imidlertid i utgangspunktet også lavest for disse gruppene. En årsak til at andelen var lavere for disse gruppene var at nedgangen i inntekt når man gikk av med gammel AFP var lavere for disse gruppene sammenlignet med de øvrige gruppene. En annen medvirkende årsak kan være at disse gruppene i større grad har fysisk belastende arbeidsoppgaver. Dermed framstod tidligpensjonering som et mer attraktivt alternativ.

I tråd med det andre sysselsettingsindikatorer viser, så var det en økning i forventet yrkesaktivitet etter 50 år i 2012. Forventet yrkesaktivitet for en 50-åring tilsvarer nå 11,2 år i full stilling, noe som er 0,2 år høyere enn i 2011. Veksten i yrkesaktiviteten har vært særlig stor blant kvinnene de siste årene.

Tall for inntektsutviklingen viser i likhet med andre arbeidsmarkedsindikatorer at yrkesdeltakelsen blant de eldre har økt. 54 prosent av 66-åringene hadde i løpet av 2011 yrkesinntekt, noe som er 6 prosentpoeng høyere enn i 2001. I samme periode har realveksten i inntektene blant de eldre med unntak av 60- og 61-åringene vært på mer enn 40 prosent. Sammen med tall for avtalt arbeidstid viser inntektsstatistikken at mange i alderen 62–66 kombinerer uttak av alderspensjon med en fulltidsjobb.

4. Uttak av pensjon i aldersgruppen over 62 år

4.1 Uttak av alderspensjon

Pensjonsalderen i folketrygdens alderspensjon ble senket til 62 år fra 1. januar 2011. Tabell 4.1.1 viser at antall alderspensjonister økte noe fra 2008 til 2010. I 2011 var veksten i antall alderspensjonister hele 55 000 personer. Økningen skyldes dels at om lag 36 000 tok ut fleksibel alderspensjon i alderen 62–66 år, og i tillegg var veksten i antall alderspensjonister over 67 år om lag 19 000 personer. I 2012 ble det 41 000 flere alderspensjonister. Antall alderspensjonister under 67 år økte med 21 000 personer gjennom 2012, i tillegg til at det ble 20 000 flere alderspensjonister over 67 år. Ved utgangen av 2012 var det totalt 39 604 alderspensjonister bosatt i utlandet.

Alderspensjonister defineres av Arbeids- og velferdsdirektoratet som alle som tar ut minst 20 prosent alderspensjon. Mange som tar ut alderspensjon kan etter pensjonsreformen fortsette i fullt arbeid, jf nærmere omtale i avsnitt 6.5.

Tabell 4.1.1 Antall alderspensjonister 2008–2012. Desember

År	Antall alderspensjonister	Vekst i antall	Vekst i prosent	Antall alderspensjonister under 67 år	Vekst i Antall	Vekst i prosent
2008	642 815	3 560	0,6			
2009	650 855	8 040	1,3			
2010	663 799	12 944	2,0			
2011	718 667	54 868	8,3	35 845	35 845	
2012	760 025	41 358	5,8	56 943	21 098	58,9

Kilde: Arbeids- og velferdsdirektoratet

Tabell 4.1.2 viser antall alderspensjonister under 67 år fordelt på årskull og som andel av befolkningen. Målt som andel av befolkningen 62–66 år har om lag 20 prosent tatt ut fleksibel alderspensjon, og andelen er litt høyere i de yngre årskullene enn i de eldre.

Tabell 4.1.2 Antall alderspensjonister under 67 år og 1 måned. Desember 2012.

Alder	Alderspensjon Antall	Alderspensjon – Antall innenlandsboende	Befolkning	Andel med alderspensjon. Prosent	Andel med alderspensjon desember 2011. Prosent
62	11 232	11 181	52 301	21,4	16,9
63	14 315	14 180	56 634	25,0	13,0
64	11 173	11 027	57 080	19,3	11,2
65	10 214	9 984	57 957	17,2	11,3
66	10 009	9 592	59 580	16,1	10,1
67	765	731	4 178	17,5	11,6
Totalt	57 708	56 695	287 730	19,7	12,5

Fram til og med 2010 kunne alderspensjon tas ut fra 67 år og 1 måned. Tabellen måler derfor antall nye alderspensjonister etter at det ble adgang til å ta ut fleksibel alderspensjon fra 62 år fra 2011. Andelen med alderspensjon måles som antall innenlandsboende med alderspensjon som andel av befolkningen.

Kilde: Arbeids- og velferdsdirektoratet

Tabell 4.1.3 viser antall og andel alderspensjonister med minste pensjonsnivå per desember 2012. Andelen med minste pensjonsnivå er vesentlig høyere for kvinner enn for menn. Antallet minstepensjonister har gått kraftig ned de senere årene, noe som skyldes høyere pensjonsopptjening blant yngre årskull. Sammenliknet med tilsvarende tall for 2011 har andelen minstepensjonister gått ned. Sammen med nedgangen i antallet minstepensjonister skyldes dette økningen i antall alderspensjonister under 67 år som alle har en opptjent pensjon høyere enn minste pensjons nivå.

Tabell 4.1.3 Antall og andel alderspensjonister med minste pensjonsnivå. Desember 2012

	Antall med alderspensjon	Antall med minste pensjonsnivå	Andel med minste pensjonsnivå. Prosent	Andel med minste pensjonsnivå 2011. Prosent
Totalt	760 025	164 801	21,7	25,2
Kvinner	405 525	144 238	35,6	40,4
Menn	354 500	20 563	5,8	6,9

Kilde: Arbeids- og velferdsdirektoratet

Tabell 4.1.4 viser at av de nye alderspensjonistene under 67 år i 2012 var 74 prosent menn. Ved utgangen av 2011 var 82 prosent menn slik at andelen kvinner blant alderspensjonistene under 67 år har gått noe opp fra 2011 til 2012.

Tabell 4.1.4 Nye alderspensjonister 62 – 66 år i 2012, gjennomsnittlig uttaksgrad, gjennomsnittlig alderspensjon, og gjennomsnittlig alderspensjon korrigert for uttaksgrad.

	Alder	Antall	Gjennomsnittlig uttaksgrad. Prosent	Gjennomsnittlig pensjon. Kroner	Gjennomsnittlig pensjon korrigert for grad
Kvinner	62	3 200	87,0	152 347	175 020
	63	1 166	86,3	155 388	179 998
	64	997	87,0	164 308	188 871
	65	1 231	88,2	171 576	194 506
	66	921	91,9	189 733	206 498
	62–66	7 515	87,7	162 214	184 945
Menn	62	11 593	95,6	194 572	203 441
	63	3 063	94,2	202 086	214 587
	64	2 578	94,4	216 287	229 130
	65	2 626	95,0	221 022	232 683
	66	1 823	95,7	238 377	249 057
	62–66	21 683	95,2	205 054	215 355
Totalt	62	14 793	93,8	185 440	197 738
	63	4 229	92,0	189 181	205 622
	64	3 575	92,3	201 712	218 492
	65	3 857	92,8	205 319	221 188
	66	2 744	94,4	222 029	235 162
	62–66	29 198	93,3	194 046	208 019

Kilde: Arbeids- og velferdsdirektoratet

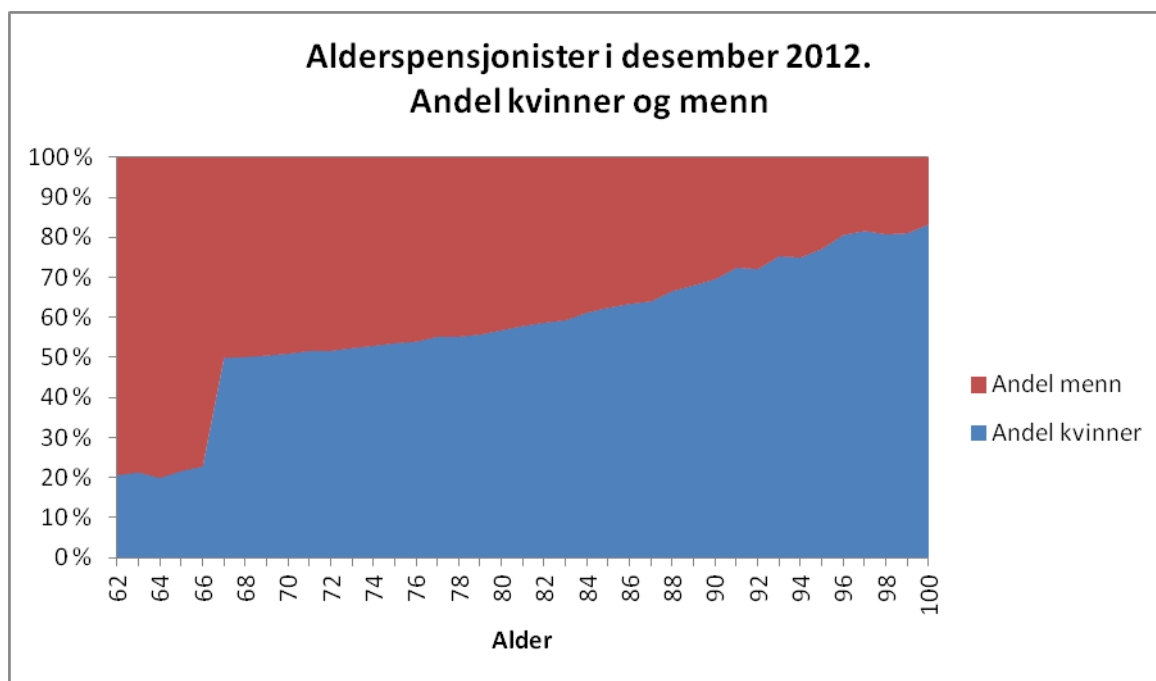
En kan velge å ta ut full alderspensjon, eller redusert pensjon med henholdsvis 20, 40, 50, 60 og 80 prosent uttaksgrad. Gjennomsnittlig uttaksgrad blant de som tok ut alderspensjon før 67 år i 2012 var om lag 93 prosent, og den var litt høyere blant menn enn blant kvinner.

Gjennomsnittlig uttaksgrad var om lag 92 prosent i 2011, og har dermed endret seg lite fra 2011 til 2012.

Gjennomsnittlig pensjon er på alle alderstrinn betydelig høyere for menn enn for kvinner, og øker, som forventet, med uttaksalder.

Figur 4.1.1 viser andel kvinner og menn blant alderspensjonistene etter alder. Av alderspensjonistene under 67 år er nesten 80 prosent menn. Andelen kvinner øker med alderen som følge av at kvinner lever lenger enn menn, og i aldersgruppen over 95 år er over 80 prosent av alderspensjonistene kvinner.

Figur 4.1.1 Alderspensjonister i desember 2012. Andel kvinner og menn etter alder

Kilde: Arbeids- og velferdsdirektoratet

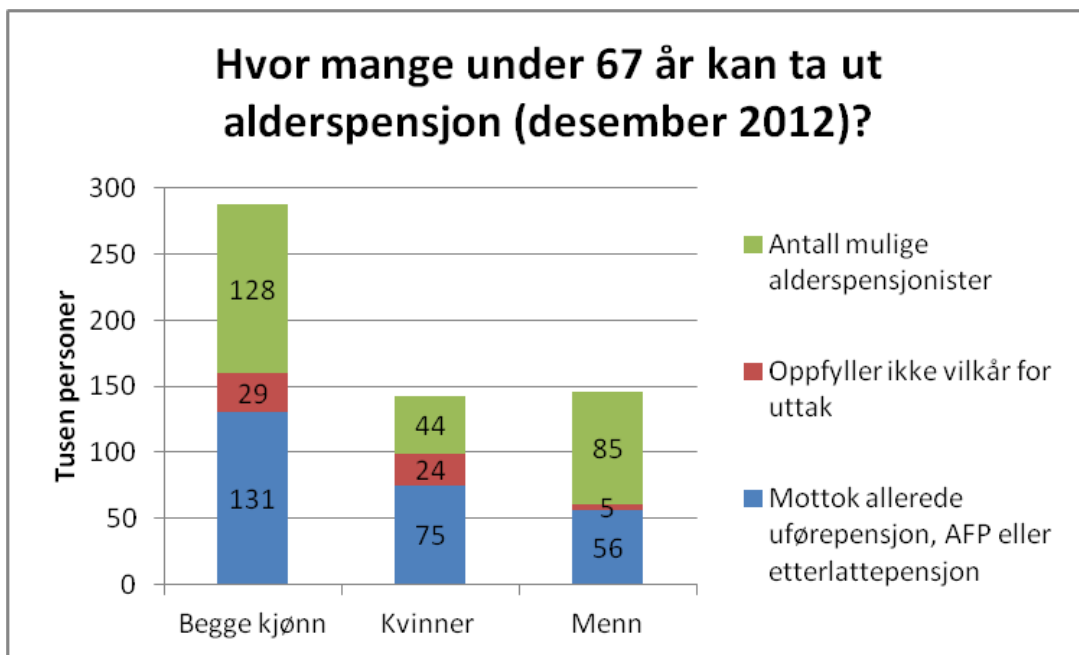
Figur 4.1.2 viser hvor mange som kan ta ut alderspensjon ved utgangen av 2012. Under halvparten av befolkningen i alderen 62–66 år kan ta ut alderspensjon hovedsakelig som følge av at de allerede mottar pensjon fra andre ordninger, særlig uførepensjon. I tillegg er det en del som har for lav opptjening til å kunne ta ut alderspensjon før 67 år.

Nesten dobbelt så mange menn som kvinner har mulighet til å ta ut fleksibel alderspensjon. Dette har sammenheng med at flere kvinner enn menn mottar pensjon fra andre ordninger som uførepensjon, og at flere kvinner enn menn har for lav opptjening til å kunne ta ut fleksibel alderspensjon.

Selv om en korrigerer for disse faktorene er det likevel en klar overvekt av menn som har benyttet seg av muligheten til å ta ut fleksibel alderspensjon før 67 år. I vedlegg I er det tatt inn to tabeller som viser hvor mange som har tatt ut alderspensjon på ulike alderstrinn under 67 år som andel av hvor mange som er anslått å kunne ta ut alderspensjon. Tabellene viser at nesten dobbelt så mange menn som kvinner har tatt ut alderspensjon målt som andel av de som oppfyller vilkårene.

Sammenliknet med tilsvarende tall for 2011 er det små endringer i befolkningen i aldersgruppen 62–66 år. Antall personer som mottok pensjon fra andre ordninger har gått noe ned, og antall mulige alderspensjonister har økt noe. Dette har sammenheng bl.a. med at det ble færre personer med gammel AFP i privat sektor og at antall uførepensjonister over 62 år har gått litt ned. Antallet som er anslått å ikke oppfylle vilkårene for uttak av alderspensjon har økt litt. Nedgangen i antall pensjonister på andre ordninger kan ha bidratt til dette ved at en del av disse ikke har tilstrekkelig opptjening til å kunne ta ut alderspensjon. Når en ser på utviklingen i andelen som kan ta ut alderspensjon korrigert for uttak av andre ordninger har denne vært relativt stabil. Som vist i avsnitt 4.2 anslås andelen som kvalifiserer for tidliguttak i privat sektor å øke over tid.

Figur 4.1.2 Antall mulige alderspensjonister, antall som ikke kvalifiserer for tidliguttak av alderspensjon og antall mottakere av andre ytelser under 67 år.

Kilde: Arbeids- og velferdsdirektoratet

Figur 4.1.2 viser at om lag 29 000 ikke oppfyller vilkårene for uttak av alderspensjon. Dette gjelder uttak av 20 prosent alderspensjon. Antallet som ikke oppfyller vilkårene for uttak av 100 prosent alderspensjon er anslått til om lag 36 000. Tallene inkluderer også offentlig ansatte da hensikten med figuren var å finne antall mulige alderspensjonister. Offentlig ansatte har imidlertid mulighet til å ta ut offentlig AFP i stedet fra 62 år. Ser vi bort fra offentlig ansatte, er tallene anslått til henholdsvis 22 000 og 25 000. Nedenfor er det gitt en nærmere omtale av hvem som ikke kan ta ut alderspensjon, med utgangspunkt i de 25 000 som ikke oppfyller vilkårene til å ta ut 100 prosent alderspensjon og ikke er offentlig ansatte.

Tabell 4.1.5 viser fordelingen av de 24 562 personene som ikke oppfylte vilkårene for uttak av 100 prosent alderspensjon i desember 2012. Tabellen viser at 6 prosent arbeider i privat sektor med AFP, mens 50 prosent er uten registrert arbeid. Om lag 40 prosent av de som ikke oppfyller vilkårene har under 20 opptjeningsår i folketrygden. Gjennomsnittlig sluttpoengtall for denne gruppen er anslått til 2,19 og gjennomsnittlig pensjonsgivende inntekt i 2011 til 164 000 kroner.

Av de 10 018 som er registrert i arbeid (summen av privat sektor uten AFP og privat sektor med AFP) er flest anslått å ikke oppfylle vilkårene i næringen "Varehandel, hotell og restaurant", jf tabell 4.1.6. Fordelt på yrkesgrupper er det flest innen salgs- og serviceyrker som anslås å ikke oppfylle vilkårene, jmf. tabell 4.1.7.

Tabell 4.1.5 Anslag for antall som i desember 2012 ikke oppfylte vilkår for uttak av 100 prosent alderspensjon, etter sektor

Sektor	Antall	Andel, prosent
Privat sektor uten AFP	8 553	35
Privat sektor med AFP	1 503	6
Selvstendig næringsdrivende	2 155	9
Uten registrert arbeid	12 351	50
SUM	24 562	100

Kilde: Arbeids- og velferdsdirektoratet

Tabell 4.1.6 Anslag for antall som i desember 2012 ikke oppfylte vilkår for uttak av 100 prosent alderspensjon, etter næring (bare de som var registrert i arbeid er med i tabellen)

Næring	Antall	Andel i prosent
Varehandel, hotell og restaurant	3 638	36,3
Helse- og sosialtjenester	1 605	16,0
Forretningsmessig tjenesteyting	1 295	12,9
Industri	1 049	10,5
Andre sosiale og personlige tjenester	735	7,3
Transport og kommunikasjon	607	6,1
Bygge- og anleggsvirksomhet	405	4,0
Jordbruk, skogbruk og fiske	257	2,6
Undervisning	225	2,2
Andre næringer	202	2,0
SUM	10 018	100,0

Kilde: Arbeids- og velferdsdirektoratet

Tabell 4.1.7 Anslag for antall som i desember 2012 ikke oppfylte vilkår for uttak av 100 prosent alderspensjon, etter yrke (bare de som var registrert arbeid er med i tabellen)

Yrke	Antall	Andel i prosent
Salgs- og serviceyrker	3 943	39,4
Kontoryrker	1 746	17,4
Renholdere, hjelpearbeidere mv.	1 263	12,6
Høyskoleyrker	878	8,8
Prosess- og maskinoperatører, transportarbeidere mv.	768	7,7
Håndverkere	458	4,6
Ledere	421	4,2
Akademiske yrker	305	3,0
Bønder, fiskere mv.	193	1,9
Andre yrker	43	0,4
SUM	10 018	100,0

Kilde: Arbeids- og velferdsdirektoratet

4.2 Andelen som kvalifiserer for tidlig uttak

For å kunne ta ut alderspensjon fra folketrygden før 67 år er det et krav at den opptjente pensjonen minst må tilsvare minste pensjonsnivå ved 67 år. For de med rett til ny privat AFP kan denne ytelsen medregnes i dette kravet. Anslag fra Arbeids- og velferdsdirektoratet viser at en høy andel av de sysselsatte kan ta ut alderspensjon fra folketrygden før 67 år. I tabell 4.2.1 og 4.2.2 er det presentert tall for hvor stor andel av de ansatte i privat sektor som anslås å kunne ta ut tidlig pensjon for 1950- og 1963-kullet. Her er det sett på andelen som kvalifiserer for uttak av 100 prosent alderspensjon. Andelene som kvalifiserer for uttak av gradert alderspensjon vil være høyere. I anslagene er det antatt at alle ansatte i bedrifter i privat sektor som er medlem av AFP-ordningen har rett på ny privat AFP. Siden de fleste offentlig ansatte har muligheten til å gå av med AFP ved 62 år, er denne gruppen sett bort fra her.

Samlet sett så kan omtrent 9 av 10 av de ansatte i bedriftene med AFP motta alderspensjon fra 62 år blant 1950-kullet. Ettersom utsatt uttak øker årlige pensjonsutbetalinger, øker også andelen som kvalifiserer for tidliguttak med alderen. Ansatte i bedrifter uten AFP fikk med pensjonsreformen mulighet til å gå av med pensjon før 67 år. Blant kvinnene i denne gruppen er andelen som kan ta ut pensjon 36 prosent ved 62 år. Andelen øker imidlertid til 71 prosent ved 66 år.

1963-kullet vil få beregnet alderspensjonen med ny opptjeningsmodell, noe som har betydning for utviklingen i andelen som kan gå av tidlig. Dette skyldes hovedsakelig at garantipensjonen bare gradvis avkortes mot inntektpensjonen. Også kvinners økende yrkesdeltakelse har betydning for andelen som kvalifiserer for tidliguttak i årene framover. Tabell 4.2.2 viser at nær alle ansatte i privat sektor med AFP kvalifiserer for tidlig uttak ved 62 år. Også uten AFP er andelen som kan ta ut tidlig høy. Blant både kvinner og menn kan omtrent 90 prosent av de ansatte ta ut alderspensjon ved 64 år. Blant menn er andelen som kvalifiserer for uttak ved 62 år 20 prosentpoeng lavere for 1963-kullet enn for 1950-kullet. Ved 65 år er imidlertid andelene som kvalifiserer for uttak like for begge årskull.

Tabell 4.2.1: Andel av de ansatte i privat sektor som anslås å ha høy nok pensjonsopptjening til å kvalifisere for uttak av 100 prosent alderspensjon blant 1950-kullet. Prosent

Alder	MED AFP		UTEN AFP	
	Menn	Kvinner	Menn	Kvinner
62	97	69	91	36
63	98	77	93	46
64	98	88	95	55
65	98	98	96	64
66	99	100	96	71

Kilde: Arbeids- og velferdsdirektoratet

Tabell 4.2.2: Andel av de ansatte i privat sektor som anslås å ha høy nok pensjonsopptjening til å kvalifisere for uttak av 100 prosent alderspensjon blant 1963-kullet. Prosent

Alder	MED AFP		UTEN AFP	
	Menn	Kvinner	Menn	Kvinner
62	96	96	71	36
63	98	98	81	53
64	99	99	92	88
65	100	100	96	97
66	100	100	99	99

Kilde: Arbeids- og velferdsdirektoratet

4.3 Uttak av AFP

AFP-ordningen i privat sektor ble fra 1. januar 2011 lagt om slik at AFP kommer som et påslag til folketrygdens alderspensjon. I den nye ordningen kan en ta ut AFP fra 62 år, og den årlige ytelsen øker ved senere uttak fram til 70 år på tilsvarende måte som alderspensjonen i folketrygden. Den nye ordningen gjelder for alle som er født i 1948 eller senere, og som tar ut AFP etter 1. januar 2011. I tillegg kunne personer født i årene 1944–1947 ta ut ny AFP gitt noen overgangsregler, forutsatt at de ikke hadde tatt ut gammel AFP. Tabellene nedenfor viser uttak av AFP i de ulike ordningene i 2012.

Tabell 4.3.1 viser antall pensjonister med AFP i privat sektor på gammel ordning ved utgangen av 2012. Antall pensjonister med AFP etter gammel ordning er redusert med om lag 29 prosent fra utgangen av 2011 til utgangen av 2012. Den gamle ordningen vil bli faset ut fram mot utgangen av 2015, da alle som har tatt ut AFP på gammel ordning vil gå over på alderspensjon ved 67 år.

Tabell 4.3.1 Antall pensjonister med AFP i privat sektor – gammel ordning. Desember 2012

Alder	Gammel AFP i privat sektor. Antall	Gammel AFP i privat sektor – Antall innenlandsboende	Befolkning	Andel med gammel AFP i privat sektor. Prosent	Andel med gammel AFP i privat sektor desember 2011 Prosent
63					7,6
64	4 041	4 013	57 080	7,0	9,6
65	5 618	5 569	57 957	9,6	10,7
66	6 429	6 370	59 580	10,7	11,7
67	457	452	4 178	10,8	14,1
Totalt	16 545	16 404	178 795	9,2	10,0

Befolkning for 64-åringene inkluderer personer født januar til november 1948. Befolkning for 67-åringene inkluderer personer født i desember 1945.

Kilde: Arbeids- og velferdsdirektoratet

Tabell 4.3.2 viser antall personer i privat sektor med ny AFP. Ved utgangen av 2012 hadde nær 20 000 personer tatt ut AFP i privat sektor etter ny ordning, og dette utgjorde vel 5 prosent av befolkningen i den aktuelle aldersgruppen. Andelene er høyest i de yngste aldersgruppene, 62 og 63 år. Antall personer som har tatt ut ny AFP i privat sektor er nesten fordoblet fra utgangen av 2011 til utgangen av 2012.

Tabell 4.3.2 Antall personer med AFP i privat sektor – ny ordning. Desember 2012

Alder	Ny AFP i privat sektor. Antall	Ny AFP i privat sektor. Antall innenlandsboende	Befolkning	Andel med ny AFP i privat sektor. Prosent	Andel med ny AFP i privat sektor desember 2011. Prosent
62	5 153	5 137	52 301	9,8	7,7
63	6 132	6 099	56 634	10,8	4,0
64	3 248	3 232	57 080	5,7	2,2
65	1 932	1 917	57 957	3,3	1,7
66	1 470	1 466	59 580	2,5	1,3
67	1 152	1 150	52 711	2,2	1,3
68	743	742	50 130	1,5	
Totalt	19 830	19 743	386 393	5,1	3,0

Befolkning for 62-åringer inkluderer personer født januar til november 1950, samt personer født i desember 1949.

Kilde: Arbeids- og velferdsdirektoratet

I offentlig sektor er AFP-ordningen videreført som en egen tidligpensjonsordning for aldersgruppen 62–67 år. Tabell 4.3.3 er basert på foreløpige tall fra Arbeids- og velferdsdirektoratet, og viser at ved utgangen av 2012 hadde vel 25 400 personer tatt ut AFP i offentlig sektor. Dette er en nedgang på nær 2 400 personer sammenliknet med utgangen av 2011.

Tabell 4.3.3 Antall personer med AFP i offentlig sektor. Foreløpige tall. Desember 2012

Alder	AFP i offentlig sektor. Antall	AFP i offentlig sektor. Antall innenlandsboende	Befolkning	Andel med AFP i offentlig sektor. Prosent	Andel med AFP i offentlig sektor desember 2011. Prosent
62	2 510	2 501	52 301	4,8	4,8
63	3 942	3 918	56 634	6,9	7,9
64	5 071	5 021	57 080	8,8	9,6
65	5 961	5 913	57 957	10,2	12,0
66	7 455	7 379	59 580	12,4	13,1
67	476	469	4 178	11,2	13,5
Totalt	25 415	25 201	287 730	8,8	9,6

Befolkning for 62-åringer inkluderer personer født januar til november 1949. Befolkning for 67-åringer inkluderer personer født i desember 1944.

Kilde: Arbeids- og velferdsdirektoratet

Tabell 4.3.4 viser at av de under 67 år som har tatt ut fleksibel alderspensjon i folketrygden hadde om lag 31 prosent også tatt ut AFP i privat sektor ved utgangen av 2012. Arbeids- og velferdsdirektoratet anslår at av de som har tatt ut alderspensjon og har rett til ny AFP fra privat sektor i 2012, så har 91 pst. valgt å ta ut privat AFP i tillegg.

Tabell 4.3.4 Antall og andel alderspensjonister som samtidig har ny AFP i privat sektor. Desember 2012. Andel i prosent.

	I alt	62–66 år	67–69 år
Antall	19 690	17 798	1 892
Andel	9,6	31,3	1,3

Kilde: Arbeids- og velferdsdirektoratet

4.4 Antall uførepensjonister

Tabell 4.4.1 viser antall uførepensjonister i alderen 62–67 år. Overgang fra uførepensjon til alderspensjon skjer måneden etter at en har fylt 67 år, og det er derfor også noen uførepensjonister som er 67 år gamle ved utgangen av 2012.

Tabell 4.4.1 Antall uførepensjonister fra og med måneden etter 62 år til og med måneden ved 67 år. Desember 2012.

Alder	Uførepensjon Antall	Uførepensjon –Antall innenlandsboende	Befolkning	Andel med uførepensjon. Prosent	Andel med uførepensjon desember 2011. Prosent
62	15 528	15 046	52 301	28,8	29,6
63	18 131	17 578	56 634	31,0	32,3
64	19 603	18 930	57 080	33,2	34,6
65	21 299	20 622	57 957	35,6	36,5
66	22 802	22 047	59 580	37,0	37,7
67	1 614	1 570	4 178	37,6	41,2
Totalt	98 977	95 793	287 730	33,3	34,2

Befolkning for 67-åringene inkluderer personer født i desember 1945.

Kilde: Arbeids- og velferdsdirektoratet

I desember 2012 var knapt 29 prosent av befolkningen uførepensjonister ved 62 år, og andelen øker gradvis til 37 prosent ved 66 år. Andelen uføre totalt for aldersgruppen 62–67 år var vel 33 prosent, eller om lag 1 prosentpoeng lavere enn tilsvarende andel ved utgangen av 2011.

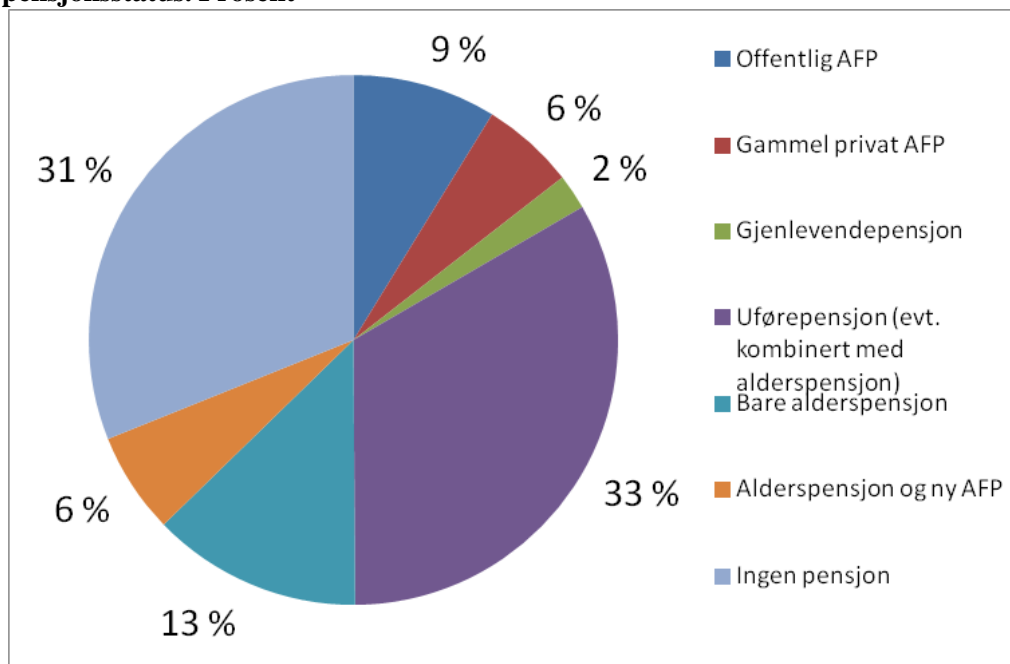
For de som mottar gradert uførepensjon er det mulig også å ta ut alderspensjon, men samlet pensjonsgrad for alders- og uførepensjon kan ikke overstige 100 prosent. I desember 2012 var det 2 072 personer som kombinerte alderspensjon og gradert uførepensjon.

4.5 Samlet uttak av pensjon

Figur 4.5.1 viser at vel 2 av 3 personer i aldersgruppen 62–66 år mottok en form for pensjon i desember 2012. Tabell 4.5.1 viser at andelen samlet sett er noe høyere for menn enn for kvinner. En høyere andel kvinner mottar uførepensjon og etterlattepensjon fra folketrygden, mens menn i langt større grad tar ut fleksibel alderspensjon før 67 år.

Figuren omfatter alderspensjon, uførepensjon, gjenlevendepensjon og AFP. Gruppen ”Ingen pensjon” er personer som ikke mottar noen av disse ytelsene. De kan være i arbeid eller utenfor arbeidsmarkedet uten å motta pensjon, for eksempel som følge av at de er hjemmeværende. Noen mottar også pensjon som følge av særaldersgrense. Det finnes ikke noen samlet oversikt over hvor mange dette er. En del av gruppen ”Ingen pensjon” vil dermed kunne motta en pensjon som følge av at de har gått av med særaldersgrense.

Figur 4.5.1 Befolkningen i aldersgruppen 62 – 66 år i desember 2012 fordelt etter pensjonsstatus. Prosent

Kilde: Arbeids- og velferdsdirektoratet

Tabell 4.5.1 Befolkningen i aldersgruppen 62–66 år i desember 2012 fordelt etter pensjonsstatus og kjønn. Prosent

Pensjon	Andelen av befolkningen – kvinner	Andelen av befolkningen – menn	Andelen av befolkningen – totalt	Andelen av befolkningen – totalt desember 2011
Offentlig AFP	11,3	6,3	8,8	9,5
Gammel privat AFP	3,7	7,7	5,7	8,0
Gjenlevendepensjon	4,0	0,3	2,2	2,4
Uførepensjon (eventuelt kombinert med alderspensjon)	39,2	27,5	33,3	34,2
Bare alderspensjon	5,3	20,2	12,8	8,7
Alderspensjon og ny AFP	2,6	9,7	6,2	3,3
Ingen pensjon	33,9	28,4	31,1	33,9
Sum	100,0	100,0	100,0	100,0

Summen av andelene i tabellen kan avvike fra 100 som følge av avrunding

Kilde: Arbeids- og velferdsdirektoratet

Andelen av befolkningen i aldersgruppen 62–66 år som mottar en form for pensjon har økt noe fra 2011 til 2012, og økningen har skjedd blant menn. Årsaken til økningen er at andelen

av befolkningen i alderen 62–66 år som har tatt ut alderspensjon har økt sterkt fra 2011 til 2012, mens andelen med offentlig AFP og gammel privat AFP og med uførepensjon har gått noe ned.

Arbeids- og velferdsdirektoratet anslår at av de nær 57 000 som tok ut fleksibel alderspensjon under 67 år i 2011 ville om lag 24 000 tatt ut en annen pensjon om fleksibel alderspensjon ikke hadde blitt innført. Nettoveksten i antall pensjonister i denne gruppen kan dermed anslås til 33 000 personer. Anslaget er basert på en sammenlikning av samlet antall pensjonister i aldersgruppen 62–66 år i 2012 og i årene 2008–2010.

Arbeids- og velferdsdirektoratet anslår at av de som har tatt ut fleksibel alderspensjon i 2012 så ville om lag 63 prosent ikke hatt rett til offentlig AFP eller AFP i privat sektor forutsatt at denne ordningen hadde blitt videreført som i 2010. En stor del av de som har tatt ut alderspensjon under 67 år kunne derfor alternativt ikke ha tatt ut AFP.

5. Folketrygdens utgifter til alderspensjon

Tabell 5.1.1 viser utviklingen i folketrygdens utgifter til alderspensjon. Utgiftene har økt over tid, og veksten har vært sterkere i årene 2011 og 2012 enn i årene 2008–2010 målt i fast G. Veksten skyldes både at det har blitt flere alderspensjonister og at gjennomsnittlig alderspensjon har økt i fast G. Opptrappingen av minstepensjonen i årene 2008–2010 bidro til en økning i gjennomsnittlig pensjon. I 2011 og 2012 var veksten i utgiftene til alderspensjon særlig sterk som følge av den sterke økningen i antall alderspensjonister.

Tabell 5.1.1 Antall alderspensjonister, utgiftsutvikling, og utviklingen i gjennomsnittlig alderspensjon. Tall i fast G er regnet med G fra 1. mai 2012 (82 122 kroner)

	Antall alderspensjonister per 31.12	Antall alderspensjonister 62–66 år per 31.12.	Løpende utgifter, mill. kroner	Utgifter regnet i fast G	Gjennomsnittlig alderspensjon i fast G	Vekst i prosent		
						Utgifter regnet i fast G	Gjennomsnittlig antall pensjonister	Gjennomsnittlig pensjon regnet i fast G
2008	642 815		105 384	125 229	195 355	2,6	0,7	2,0
2009	650 855		112 845	128 698	198 966	2,8	0,9	1,8
2010	663 800		121 088	133 082	202 459	3,4	1,6	1,8
2011	718 670	35 845	135 496	142 613	204 327	7,2	6,2	0,9
2012	760 240	56 850	150 525	152 322	205 018	6,8	6,4	0,3

Kilde: Arbeids- og velferdsdirektoratet

Utgiftene til alderspensjon fra folketrygden for pensjonister i alderen 62–66 år er i 2012 anslått til om lag 10 mrd. kroner. Pensjonsreformen har dermed bidratt til økte utgifter til alderspensjon på kort sikt. Økningen er likevel noe lavere enn 10 mrd. kroner som følge av innsparinger knyttet til ny regulering av pensjon under utbetaling. Pensjoner under utbetaling skal fra 2011 reguleres med lønnsveksten, og deretter fratrekkes 0,75 prosent. Det er også enkelte innsparinger bl.a. knyttet til levealdersjusteringen som er innført fra 2011, og til at enkelte er anslått å øke alderen for uttak av alderspensjon til etter 67 år som følge av pensjonsreformen. Samlet anslår Arbeids- og velferdsdirektoratet at pensjonsreformen har bidratt til å øke utgiftene til alderspensjon i folketrygden med 8 mrd. kroner i 2012. Over tid

påvirkes folketrygdens utgifter i liten grad av når pensjonen tas ut, fordi reglene for uttak av alderspensjon er nøytralt utformet og tidlig uttak gir lavere årlig pensjon.

Reformen vil også videre kunne påvirke de offentlige utgiftene til andre ordninger som uførepensjon og privat og offentlig AFP, men det er vanskelig å gi presise anslag på hva utgiftene til disse ordningene ville vært uten pensjonsreformen.

6. Yrkesaktivitet blant eldre

Beskrivelsen av utviklingen i yrkesaktiviteten er i dette avsnittet basert på ulike kilder. Arbeidsdepartementet har gitt SSB i oppdrag å utarbeide statistikk om pensjoneringsatferd og yrkesaktivitet blant den eldre befolkningen. Til å beskrive utviklingen i yrkesaktiviteten er det i tillegg til statistikk fra SSB benyttet statistikk utarbeidet av Arbeids- og velferdsdirektoratet.

Utviklingen i yrkesaktiviteten blir belyst ved hjelp av SSBs arbeidskraftsundersøkelse, den registerbaserte sysselsettingsstatistikken og AA-registeret (arbeidstaker- og arbeidsgiverregisteret administrert av NAV). Den førstnevnte undersøkelsen er en utvalgsundersøkelse, noe som gjør at utvalgsusikkerheten kan bli høy når man ser på mindre grupper. Dette innebærer for eksempel at årsendringene for ettårige aldersgrupper må være relativt store for at man med stor sikkerhet kan si at det har skjedd en endring. Den registerbaserte sysselsettingsstatistikken er en fulltelling av alle sysselsatte i Norge. Produksjonstiden for denne statistikken er imidlertid lang. For løpende overvåkning av sysselsettingsutviklingen blant eldre er derfor AA-registeret best egnet. Denne statistikken inkluderer imidlertid bare lønnstakere og ikke selvstendig næringsdrivende.

Som nevnt kommer den nye AFP-ytelsen i privat sektor nå som en livsvarig ytelse. I likhet med alderspensjon fra folketrygden avkortes den ikke mot inntekt. Gevinsten ved å fortsette i arbeid har derfor blitt større for de som er omfattet av den nye AFP-ordningen i privat sektor. I offentlig sektor ble den gamle AFP-ordningen i hovedsak videreført etter reformen, og insentivene til å stå i arbeid er lite forandret fra tidligere år.

6.1 Fordelingen av sysselsatte på offentlig og privat sektor

Som nevnt er ansatte i offentlig og privat sektor påvirket på ulike måter av pensjonsreformen. Tabell 6.1.1 gir en fordeling av sysselsatte etter sektor. Inndelingen er gjort på bakgrunn av analyser av hvilken pensjonsordning ansatte i ulike næringer tilhører, dvs. om de står i stillinger som gir rett på offentlige eller private pensjonsordninger. Andelen som arbeider i offentlig sektor utgjør litt over 30 prosent av det samlede antallet sysselsatte. Av de i alderen 60–61 år er imidlertid andelen offentlig ansatte, med 39,4 prosent, en del høyere. Disse vil i de fleste tilfeller ha muligheten til å gå av med offentlig AFP fra 62 år. Anslag fra Arbeids- og velferdsdirektoratet viser at omtrent halvparten av 61-åringene sysselsatt i privat sektor er ansatt i bedrifter som er medlem av AFP-ordningen.

Tabell 6.1.1 Sysselsatte (lønnstakere og selvstendige) personer 15–74 år, etter alder og sektor/pensjonsordning. 4. kvartal 2011

Alder	Antall i alt	Sektor/pensjonsordning. Prosent				
		I alt	Offentlig		Privat	
			Statlig	Kommunal	Selvstendige	Lønnstakere
15–74 i alt	2 562 000	100	10,8	19,6	5,9	63,8
15–49	1 770 205	100	10,0	17,5	4,2	68,3
50–59	504 107	100	12,8	24,5	7,5	55,3
60–61	83 315	100	12,5	26,9	8,7	51,8
62–66	142 227	100	12,6	23,8	12,7	50,8
67–74	62 146	100	9,8	18,4	22,1	49,7

Kilde: Statistisk sentralbyrå, registerbasert sysselsettingsstatistikk

Tabell 6.1.2 viser at gjennomsnittlig arbeidstid per uke i hovedarbeidsforholdet blant eldre sysselsatte i alderen 62–66 år var på 30,7 timer i 2011. Dette er omtrent tre timer kortere enn det arbeidstiden var for de mellom 50–59 år. For øvrig er arbeidstiden i kommunal sektor gjennomgående lavere enn i statlig sektor og blant lønnstakere i privat sektor for samtlige aldersgrupper. Dette henger sammen med at det er mange i kommunal sektor som arbeider deltid.

Tabell 6.1.2 Gjennomsnittlig arbeidstid per uke i hovedarbeidsforholdet blant sysselsatte (lønnstakere og selvstendige) personer 15–74 år og bosatt, etter alder og sektor/pensjonsordning 4.kvartal 2011

Alder	I alt	Offentlig		Privat	
		Statlig	Kommunal	Selvstendige	Lønnstakere
15–49	31,5	33,7	29,0	39,5	31,4
50–59	33,8	34,4	30,7	40,8	34,1
60–61	33	33,6	30,3	40,2	33,1
62–66	30,7	31,3	27,4	38,9	30,1
67–74	24,2	23,2	18,0	34,9	21,9
15–74 i alt	31,8	33,5	29,1	39,4	31,7

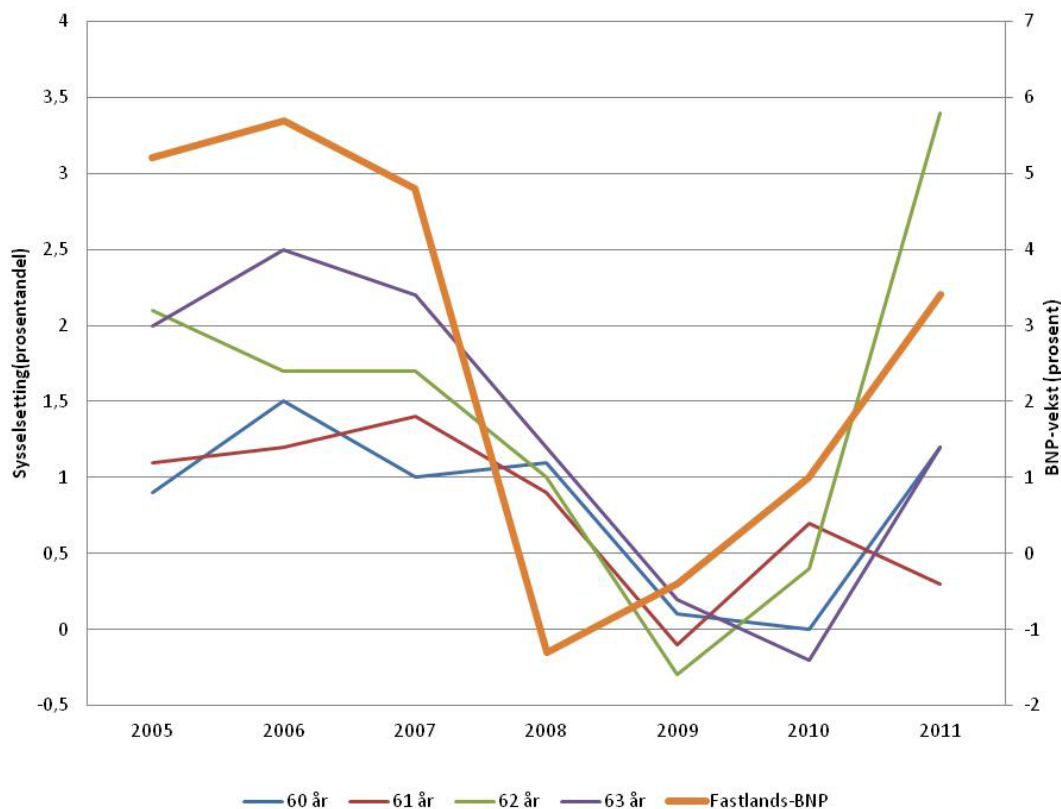
Kilde: Statistisk sentralbyrå, registerbasert sysselsettingsstatistikk

6.2 Yrkesaktivitet og konjunkturutviklingen

Norsk økonomi var i årene før årsskiftet 2007/2008 inne i en periode med meget høy økonomisk vekst, se figur 6.2.1. Dette ga en sterk vekst i sysselsettingen, og som det framgår av figuren under gjaldt dette også gruppen 60–63 år. Noe av økningen i perioden må imidlertid sees i sammenheng med en langvarig trend med økende sysselsetting blant eldre. Perioden ble senere avløst av en nedgangskonjunktur som ble kraftig forsterket av finanskrisen. I årene etter 2009 har veksten i norsk økonomi tatt seg opp, men vært klart lavere enn i årene før 2008. Ifølge SSB og Norges Bank fortsatte oppgangskonjunktoren i norsk økonomi gjennom 2011 og 2012.

Samtidig som pensjonsreformen trådte i kraft tok altså aktiviteten i norsk økonomi seg noe opp, og arbeidsledigheten gikk ifølge SSB ned med 0,3 prosentpoeng fra 2010 til 2011. Etter å ha hatt nær nullvekst i 2009, var det en liten økning i den samlede sysselsetningsandelen for gruppen 60–63 år i 2010. Ser man på de ettårige aldersgruppene tar veksten i andelen sysselsatte seg opp for alle grupper med unntak 61-åringene i 2011. 62-åringene var den gruppen som i størst grad ble berørt av pensjonsreformen. Og det er også denne gruppen hvor økningen er størst i 2011. Økningen i 2011 er også klart større i denne aldersgruppen i dette året enn i årene der norsk økonomi var inne i en høykonjunktur. Dette tyder på at veksten i sysselsettingen ikke kan tilskrives konjunkturelle forhold alene, men at også pensjonsreformen har hatt betydning. Dette støttes av en analyse av Bakken og Bråthen (2013) som, etter å ha kontrollert for konjunktursituasjonen og andre mulige forklaringsfaktorer, finner at pensjonsreformen har gitt en signifikant økning i sysselsettingen.

Figur 6.2.1: Endring i andel sysselsatte fra foregående år og prosentvis årlig vekst i fastlands-BNP. 4. kvartal. 2005–2011

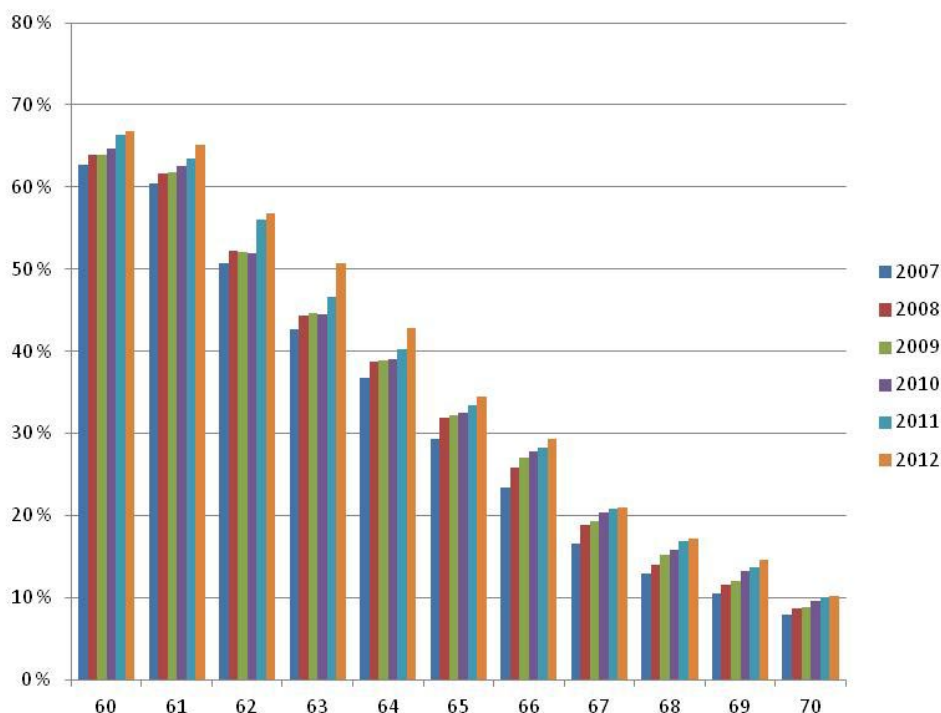
Kilde: Statistisk sentralbyrå, registerbasert sysselsetningsstatistikk og nasjonalregnskapet

6.3 Yrkesaktivitet ifølge AA-registeret

Til tross for at den økonomiske veksten tok seg opp i 2012, var det kun en marginal nedgang i arbeidsledigheten. Blant eldre så var det en videre økning i sysselsetningsratene i 2012 ifølge AA-registeret, se figur 6.3.1. AA-registeret inkluderer riktignok bare arbeidstakere mens selvstendige og enkelte mindre grupper arbeidstakere ikke regnes med. Det vil imidlertid være en nær sammenheng mellom utviklingen i denne sysselsetningsindikatoren og den samlede sysselsettingen.

Det er aldersgruppen 63 år som har hatt den sterkeste veksten i sysselsettingsandelene i 2012. 62-åringene var den aldersgruppen som i størst grad ble berørt av pensjonsreformen i 2011 siden alderen for uttak av alderspensjon fra folketrygden ble senket til 62 år og siden ansatte i privat sektor nå kunne ta ut ny AFP. Veksten i sysselsettingsandelen for 63-åringene fra 2011 til 2012 er omtrent like stor som veksten for 62-åringene var fra 2010 til 2011. Den økte sysselsettingen blant 62-åringene i 2011 ser dermed ut til å ha forplantet seg videre til neste år da denne gruppen var ett år eldre. For øvrig så ser det ut til å ha vært en ytterligere økning i andelen sysselsatte 62-åringer i 2012.

Figur 6.3.1 Andelen av befolkningen i alderen 60–70 år i registrert arbeid ved utgangen av 2007–2012. Prosent

Kilde: Arbeids- og velferdsdirektoratet, AA-registeret

Avgang fra arbeidslivet

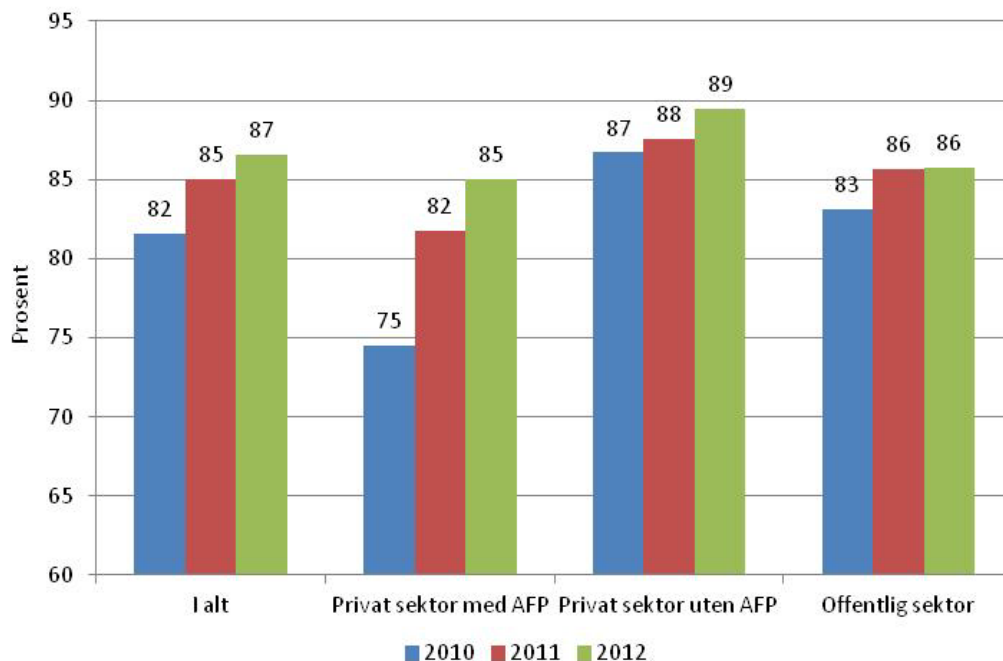
En annen måte å se om sysselsettingen har blitt påvirket av pensjonsreformen, er å sammenligne individer fra ulike kohorter (årskull) over tid. I figur 6.4.2 og figur 6.4.3 er dette gjort ved å se på hvor stor andel av de sysselsatte 61- og 62-åringene i årene 2009 til 2011 som fortsatt var i arbeid ett år senere. Vi får dermed sammenlignet tilpasningen til personer som ble henholdsvis 62 og 63 år i 2011 og 2012 med de som ble 62 og 63 år i året før pensjonsreformen trådte i kraft. Ansatte i privat sektor er her inndelt etter om virksomheten de jobbet i var medlem av AFP-ordningen i november 2012. Som nevnt har pensjonsreformen hatt ulik betydning for disse to gruppene. For mer om denne inndelingen, se Dahl og Lien (2013).

Figur 6.3.2 og figur 6.3.3 viser samlet sett at andelen som fortsatte i arbeid var langt lavere i privat sektor med AFP enn i privat sektor uten AFP og i offentlig sektor året før pensjonsreformen trådte i kraft. At andelen var langt lavere enn blant offentlig ansatte som i hovedsak hadde den samme AFP-ordningen, har trolig sammenheng med lavere utdanningsnivå. At det først og fremst var privat sektor som ble påvirket av den svake konjunkturutviklingen kan trolig også forklare noe av differansen mellom de to gruppene.

Fra 2010 til 2011 økte andelen som fortsatte i arbeid klart mest blant 61-åringene i privat sektor med AFP. I figur 6.3.3 ser vi at denne økningen har forplantet seg videre det neste året slik at det da er 62-åringene som har høyest vekst. Økningen i 2012 har trolig også sammenheng med at mange året før benyttet seg av siste mulighet for uttak av AFP etter gammel ordning, noe som var mulig inntil i desember 2010. At økningen i andelen som fortsetter i arbeid er klart størst blant ansatte i virksomheter med privat AFP tyder på at omleggingen av AFP-ordningen har hatt effekt. Dette funnet støttes av Dahl og Lien (2013) som har sett på andelen som fortsetter i arbeid i aldersgruppen 61–65 år. Etter å ha korrigert for flere observerbare forhold, finner de at økningen i andelen som fortsetter i arbeid fra 2010 til 2012 er seks prosentpoeng høyere i privat sektor med AFP enn i privat sektor uten AFP.

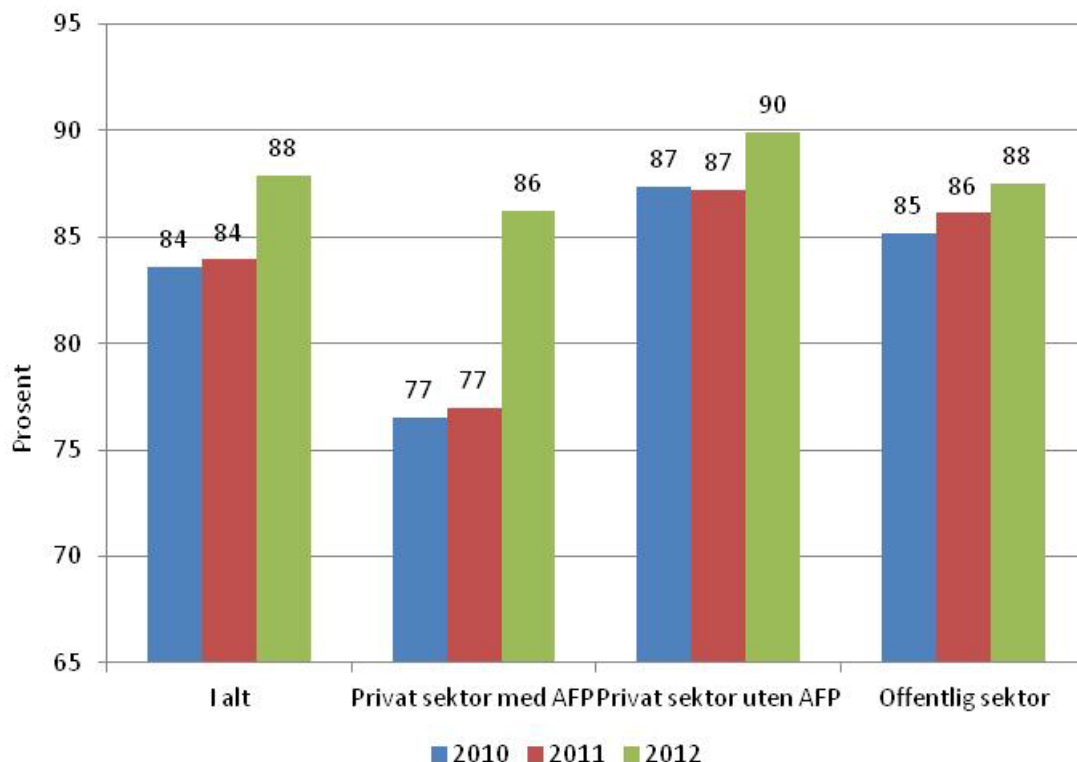
Mange ansatte i privat sektor uten AFP fikk fra 2011 muligheten til å ta ut alderspensjon fra folketrygden fra 62 år, noe som tidligere først var mulig fra 67 år. Det ser imidlertid ikke ut til at dette har ført til at mange flere har trukket seg ut av arbeidslivet. Både blant 61- og 62-åringene var det omtrent en like stor andel som fortsatt var i jobb i 2011 som året før. Og ser man på aldersgruppen 61–65 år finner Dahl og Lien (2013) kun en liten nedgang. Også i offentlig sektor har det vært en økning i andelen som fortsetter i arbeid i perioden 2010 til 2012, men den har vært langt lavere enn i privat sektor med AFP. Her var imidlertid andelen som fortsatte i arbeid høyere enn i privat sektor med AFP før pensjonsreformen.

Figur 6.3.2 Andel av 61-åringene i arbeid i 3. kvartal 2009–2011 som fortsatt var i jobb ett år senere, etter sektor. Prosent

Kilde: Arbeids- og velferdsdirektoratet, AA-registeret

Figur 6.3.3 Andel av 62-åringene i arbeid i 3. kvartal 2009–2011 som fortsatt var i jobb ett år senere, etter sektor. Prosent

Kilde: Arbeids- og velferdsdirektoratet, AA-registeret

Avgang fordelt etter utdanning og lønn

Den økte yrkesdeltakelsen blant eldre de senere årene kan trolig delvis forklares med økt utdanningsnivå. Det vil derfor være interessant å se hvordan pensjonsreformen og muligheten til fritt å kombinere arbeid og pensjon har påvirket sysselsettingsutviklingen blant eldre fordelt etter utdanning. Det kan her tenkes at lavt utdannede har færre muligheter til å jobbe redusert og at det dermed blir vanskeligere å utnytte fleksibiliteten i det nye pensjonssystemet. Dette trekker i retning av at sysselsettingseffektene av pensjonsreformen vil være størst blant de med høy utdanning som kan tenkes å ha en mer fleksibel arbeidsgiver.

Omleggingen av AFP ordningen har imidlertid trolig hatt størst innvirkning på sysselsettingen til de med lav lønn. Dette kommer av at nedgangen i inntekt når man gikk av med gammel AFP var lavere for de med lav lønn enn for de med høy lønn. Dermed framstod tidligpensjonering som et mer attraktivt alternativ for denne gruppen. Man kan derfor forvente at den største sysselsettingseffekten vil være blant de som tidligere relativt sett hadde lite å tape økonomisk på tidligpensjonering, altså de lavtlønte, men hvor gevinsten ved å fortsette i jobb nå har blitt klart større. Ettersom det er en nær sammenheng mellom utdanningsnivå og lønn, kan man derfor forvente at sysselsettingseffektene av pensjonsreformen vil være størst blant de med lav utdanning.

En annen medvirkende årsak til at personer med lav lønn og lav utdanning vil ha den største veksten i sysselsettingen kan være at denne gruppen i større grad har fysisk belastende arbeidsoppgaver. At omleggingen av AFP-ordningen har gjort det klart mer økonomisk lønnsomt å fortsette i arbeid kan derfor ha hatt størst betydning for denne gruppen.

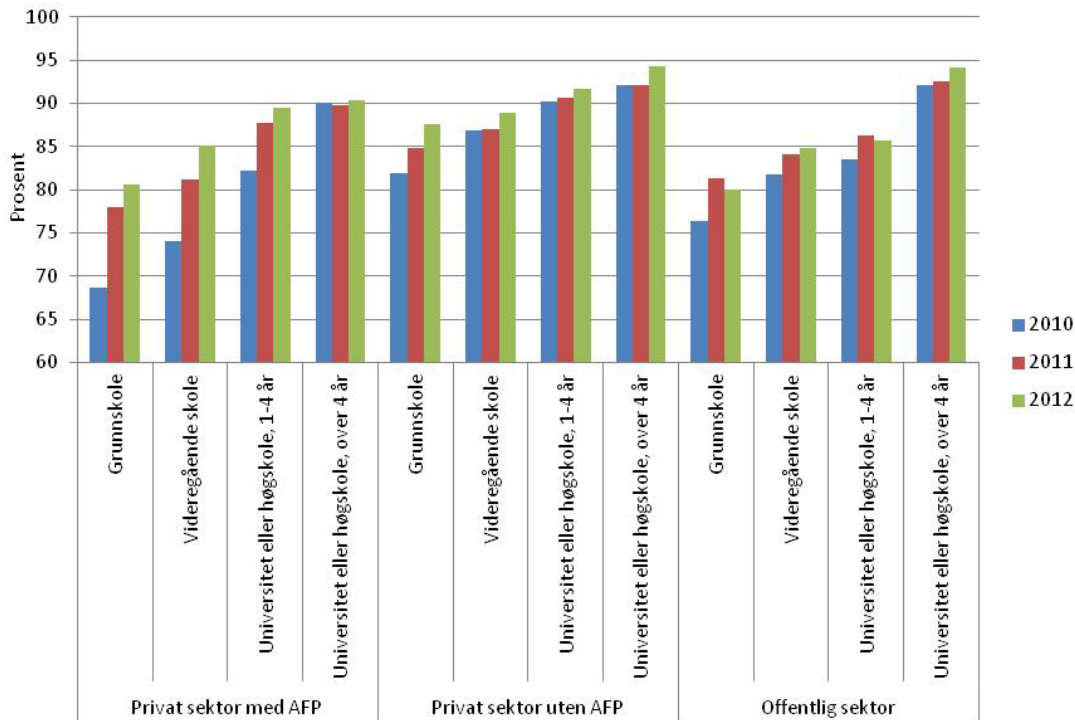
At veksten er størst blant de med lav utdanning kan imidlertid også ha sammenheng med at det er flere blant disse som før pensjonsreformen kunne gå av med AFP, men som nå ikke kvalifiserer for tidlig uttak av alderspensjon enn det er blant de med høy utdanning. Blant de som var ansatt i AFP-bedrifter var det imidlertid for 1950-kullet 89 prosent som hadde høy nok pensjonsopptjening til å kvalifiserte for uttak av alderspensjon ved 62 år, se tabell 4.2.1. Siden den samlede andelen er såpass høy, vil også andelen med lav utdanning som kvalifiserer for tidlig uttak være høy. At det er færre som kvalifiserer for tidlig uttak blant de lavt utdannede kan derfor i mindre grad forklare forskjeller mellom utdanningsgruppene.

Figur 6.3.4 og figur 6.3.5 viser at det i alle sektorene er de med lav utdanning og lav lønn som i størst grad har bidratt til å øke andelen som fortsetter i arbeid. Lønn er her definert som pensjongivende lønn i startåret. Andelen med videregående skole som fortsetter i arbeid i privat sektor med AFP er nå på omtrent samme nivå som gruppene videregående skole og høyere utdanning på inntil 4 år i offentlig sektor.

Veksten i andelen som fortsetter i arbeid er størst blant de med lav utdanning innen privat sektor med AFP. Ser man på 62-åringene har også veksten her vært sterkest blant de med lav utdanning og lav lønn innen privat sektor med AFP de to siste årene, se vedlegg II (figur II.1 og figur II.2) . Selv om utgangspunktet for disse gruppene var lavt, tyder dette likevel på at omleggingen av AFP-ordningen har hatt størst innvirkning på denne gruppen. Blant de med høyere utdanning inntil 4 år er veksten også her klart størst innen privat sektor med AFP de siste to årene, noe som tyder på at omleggingen av AFP ordningen også har hatt effekt på denne gruppen.

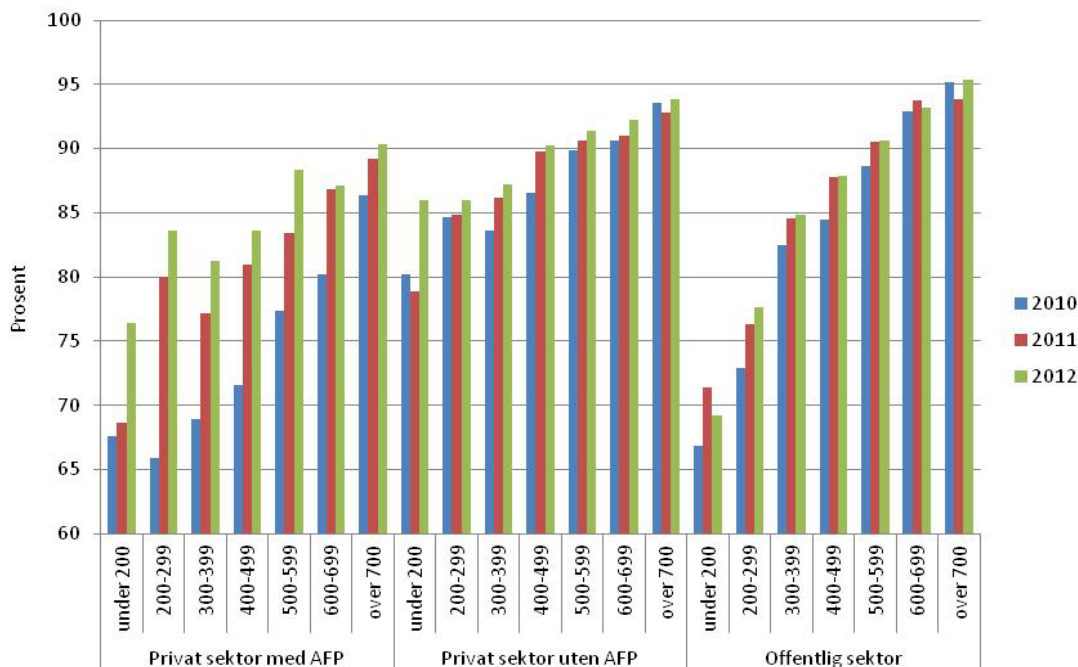
I vedlegg II (figur II.2 og figur II.3) er det sett nærmere på utviklingen for 61- og 62-åringene innenfor privat sektor med AFP fordelt etter kjønn og utdanning. Fra tabell 4.2.1 går det fram at andelen ansatte i bedrifter med AFP som kvalifiserer til tidliguttak ved 62 år er nær 97 prosent blant menn mens den er på 69 prosent blant kvinner. I perioden 2010 til 2012 er imidlertid økningen i andelen blant de med lav utdanning som fortsetter i arbeid omtrent like stor for begge kjønnene. Dette tyder på at økningen i andelen som fortsetter i arbeid i liten grad kan forklares med at det er enkelte som ikke kvalifiserer for tidliguttak.

Figur 6.3.4 Andel av 61-åringene i arbeid i 3. kvartal 2009–2011 som fortsatt var i jobb ett år senere, etter utdanningsnivå og sektor. Prosent

Kilde: Arbeids- og velferdsdirektoratet

Figur 6.3.5 Andel av 61-åringene i arbeid i 3. kvartal 2009–2011 som fortsatt var i jobb ett år senere, etter lønnsinntekt og sektor. Prosent

Kilde: Arbeids- og velferdsdirektoratet

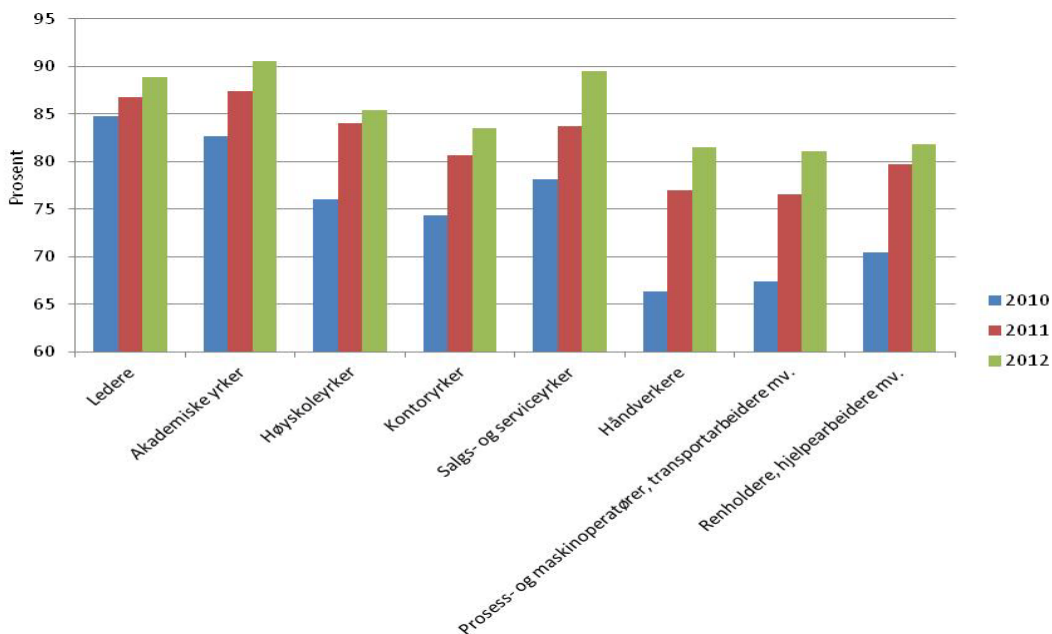
Avgang fordelt etter yrke

En mulig årsak til at det er forskjeller mellom sektorene når det gjelder hvor mange som fortsetter i arbeid kan også være ulik yrkessammensetning. Ifølge Dahl og Lien (2013) er den

dominerende yrkesgruppen i privat sektor blant de som ikke har rett til AFP salgs- og serviceyrker. Disse utgjør rundt fire av ti av 62–66 åringene i denne sektoren. I AFP-bedrifter utgjør denne gruppen kun en av ti, mens nesten tre av ti arbeider som håndverkere eller prosess- og maskinoperatører. Det ser med andre ord ut til at andelen med tunge manuelle jobber er større i AFP-bedrifter enn i privat sektor uten AFP. Dette kan tilsa at potensialet for at flere vil fortsette i arbeid er mindre i denne sektoren siden disse jobbene ofte er mer fysisk krevende. Samtidig har andelen som fortsetter i arbeid vært klart lavere for disse yrkesgruppene før pensjonsreformen.

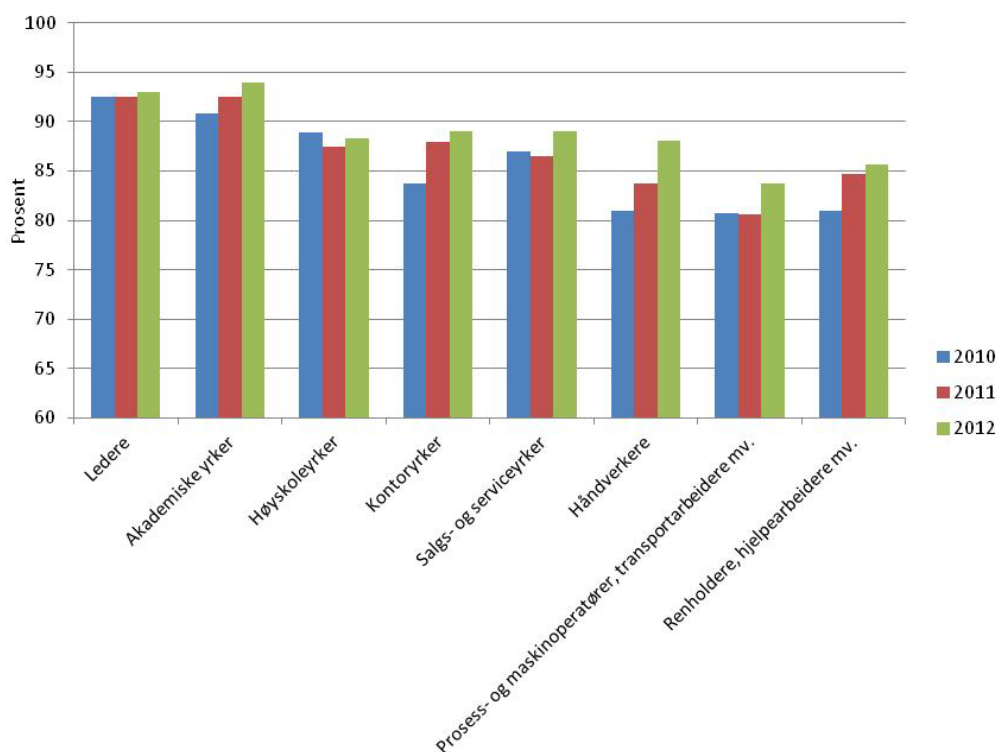
Figur 6.3.6 og 6.3.7 viser at veksten i andelen blant 61-åringene som fortsetter i arbeid er klart større innen privat sektor med AFP enn i privat sektor uten AFP for samtlige yrkesgrupper. Den sterkeste veksten har kommet innen tunge manuelle yrker som håndverkere og prosess- og maskinoperatører. Mens det var 66 prosent av håndverkerne i 2010 som fortsatt var i arbeid i 2011, utgjorde andelen som fortsatte i arbeid fra 2011 til 2012 81 prosent. For 62-åringene er det i de samme yrkesgruppene vi finner den største veksten, se vedlegg II (figur II.5).

Figur 6.3.6 Andel av 61-åringene i arbeid i 3. kvartal 2009–2011 som fortsatt var i jobb ett år senere, etter yrke. Ansatte i privat sektor med AFP. Prosent

Kilde: Arbeids- og velferdsdirektoratet

Figur 6.3.7 Andel av 61-åringene i arbeid i 3. kvartal 2009–2011 som fortsatt var i jobb ett år senere ett år senere, etter yrke. Ansatte i privat sektor uten AFP. Prosent

Kilde: Arbeids- og velferdsdirektoratet

6.4 Yrkesaktivitet ifølge Arbeidskraftundersøkelsen

Tabell 6.4.1 viser utviklingen i sysselsettingen for befolkningen over 60 år i perioden 2007–2012. Tallene tyder på at det har vært en viss vekst i sysselsettingen særlig for 60- og 61-åringene. Det er særlig utviklingen blant kvinnene som har bidratt til dette. Ettersom Arbeidskraftundersøkelsen (AKU) er en utvalgsundersøkelse, blir usikkerheten knyttet til sysselsettingsprosentene høy når man ser på ettårige aldersgrupper. De fleste årsendringene er innenfor feilmarginen i undersøkelsen. For de årskullene som i størst grad ble berørt av pensjonsreformen (62- og 63-åringer), viser tallene en klar økning fra 2010 til 2012. Det er særlig de med lavt utdanningsnivå som har bidratt til dette, se vedlegg III (Tabell III.1). Dette er i tråd med det tallene fra AA-registeret viser, se figur 6.3.4 og vedlegg II (figur II.1).

Tabell 6.4.1 Sysselsettingsprosent (inkluderer lønnstakere og selvstendige) etter alder. 60–74 år. Årsgjennomsnitt. 2007–2012

	I alt	60 år	61 år	62 år	63 år	64 år	65 år	66 år	67–69	70–74
	60–74 år									
2007	35	72	69	55	47	46	35	30	16	7
2008	36	75	69	57	46	44	36	30	18	6
2009	36	77	71	57	48	41	40	31	17	6
2010	36	78	72	56	50	42	38	34	19	7
2011	36	77	75	57	48	43	37	32	18	8
2012	36	76	73	65	54	45	38	33	18	7

Kilde: Statistisk sentralbyrå, arbeidskraftundersøkelsen

6.5 Hvor mange kombinerer arbeid og pensjon?

Av de knapt 57 000 personene som mottok alderspensjon i alderen 62 til 66 år ved utgangen av 2012 var det 65 prosent som var registrert som arbeidstakere. Ettersom selvstendig næringsdrivende ikke regnes som arbeidstakere og dermed ikke inngår i AA-registeret, er andelen som kombinerer arbeid og pensjon som presenteres her noe lavere enn den i realiteten er. Andelen som er i arbeid utgjør 65 prosent for de med en uttaksgrad på 100 prosent. Dette er på omtrent samme nivå som for de med en uttaksgrad på mellom 40 og 80 prosent.

Det var langt fra alle som var i arbeid før de ble alderspensjonister. 74 prosent av alderspensjonistene under 67 år var registrert med et arbeidsforhold kvartalet før uttak av alderspensjon. Siden 65 prosent av de som mottok alderspensjon var registrert som arbeidstakere, innebærer dette at i underkant av ni av ti fortsatte i arbeid etter uttaket av pensjon.

Av de som fortsatte å arbeide var også stillingsandelene høye. Tall for 3.kvartal 2012 viser at den avtalte arbeidstiden for de som kombinerte alderspensjon med arbeid var på 34 timer. Blant de som arbeidet, men som ikke mottok pensjon, var den avtalte arbeidstiden på 33 timer. Dette skyldes delvis at det er flere kvinner i sistnevnte gruppe som jobber deltid.

Arbeids- og velferdsdirektoratet har på oppdrag fra Arbeidsdepartementet gjennomført en spørreundersøkelse rettet mot sysselsatte i alderen 62–66 år. Undersøkelsen søker å gi svar på hvilke vurderinger som legges til grunn når det gjelder uttak av alderspensjon i kombinasjon med arbeid. Resultatene fra undersøkelsen vil offentliggjøres i løpet av 2013.

7. Forventet yrkesaktivitet

Ett av målene i IA-avtalen er å øke yrkesaktiviteten blant de eldre. Dette er operasjonalisert ved at forventet antall yrkesaktive år for en 50-åring skal øke med seks måneder fra 2009 til 2013. Dette betyr at antall yrkesaktive år skal øke til 11,4 år innen 2013. Forventet yrkesaktivitet er i denne rapporten definert som antallet årsverk en 50-åring kan regne med å bidra med i arbeidslivet dersom sysselsettingsmønsteret og dødeligheten holder seg konstant i årene framover. Det blir dermed antatt at de som var 50 år i 2012 vil ha det samme sysselsettingsmønsteret i årene framover som de eldre årskullene hadde i dette året. For mer om beregning av forventet yrkesaktivitet, se Haga (2013).

Forventet antall yrkesaktive år for en 50-åring har vært økende i perioden 2001 til 2009, se figur 7.1.1 Spesielt i årene fra 2004 til 2008 økte antallet yrkesaktive år sterkt. Noe av økningen har trolig sammenheng med den sterke veksten i norsk økonomi i denne perioden, se figur 6.3.1. Fra 2009 til 2010 var det ingen endring i antallet yrkesaktive år. Det ser dermed ikke ut til at nedgangskonjunkturen i norsk økonomi har ført til lavere yrkesaktivitet blant de eldre.

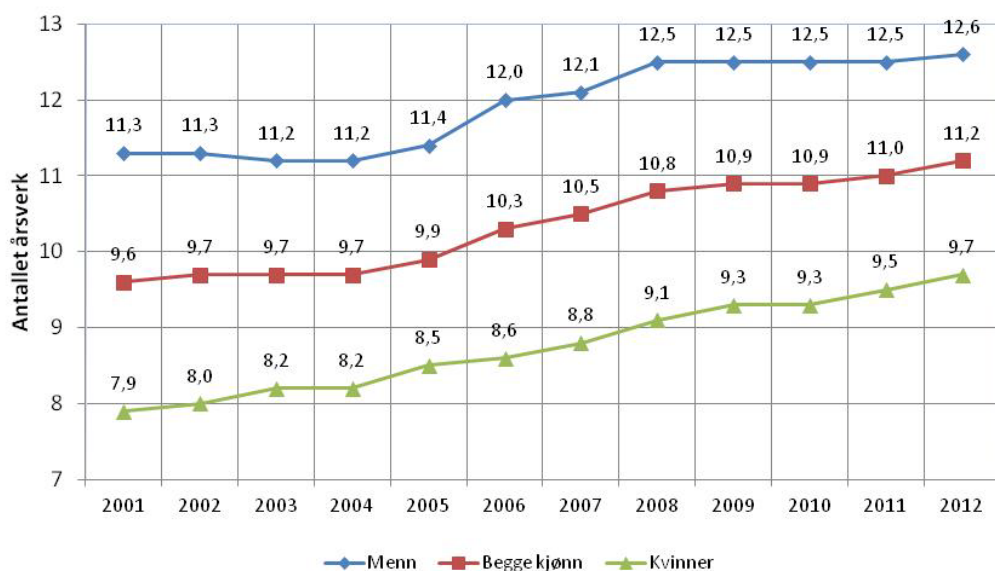
De to siste årene har forventet antall yrkesaktive år økt klart. Det kan ikke utelukkes at konjunktursituasjonen har hatt betydning for utviklingen selv om det har vært små endringer i arbeidsledigheten de siste årene. Arbeids- og velferdsdirektoratet har imidlertid også gjort beregninger av antall yrkesaktive år med en alternativ beregningsmetode hvor estimatet i mindre grad påvirkes av konjunktursituasjonen. Også denne viser en klar økning i yrkesaktiviteten blant eldre de siste to årene.

Fra å kunne forvente at en 50-åring ville være i arbeid tilsvarende 10,9 årsverk i 2010, økte dette tallet til 11,2 år i 2012. Dersom vi får den samme veksten i 2013 som i 2012 vil dermed delmål 3 i IA-avtalen være oppfylt. Arbeidstakerne på 50 år og over hadde i fjor en gjennomsnittlig stillingsandel på 83 prosent. Uten omregning av deltidsstillinger til årsverk kan dermed en 50-åring forventes å være i arbeid til vedkommende er omtrent 63,5 år.

Det er særlig blant kvinner at yrkesaktiviteten har økt de siste årene, mens det blant menn har vært mindre endringer. At de eldre årskullene med kvinner etter hvert vil bli erstattet av yngre årskull som har hatt en sterkere tilknytning til arbeidslivet tilsier at vi også i årene framover vil få en økning.

Ser man på hele perioden 2001 til 2012, er trolig en årsak til økningen i yrkesaktiviteten at andelen med høyere utdanning har økt. Sysselsettingen øker med utdanningsnivået. En annen forklaring kan være at store årskull har nærmet seg pensjonsalderen. Dette kan ha ført til en holdningsendring blant arbeidsgivere og arbeidstakere, slik at både tilbudet av og etterspørselen etter arbeidskraft kan ha økt i denne aldersgruppen.

Figur 7.1.1 Forventet yrkesaktivitet (i årsverk) etter fylte 50 år 2001–2012. Foreløpige tall for 2012

Kilde: Arbeids- og velferdsdirektoratet

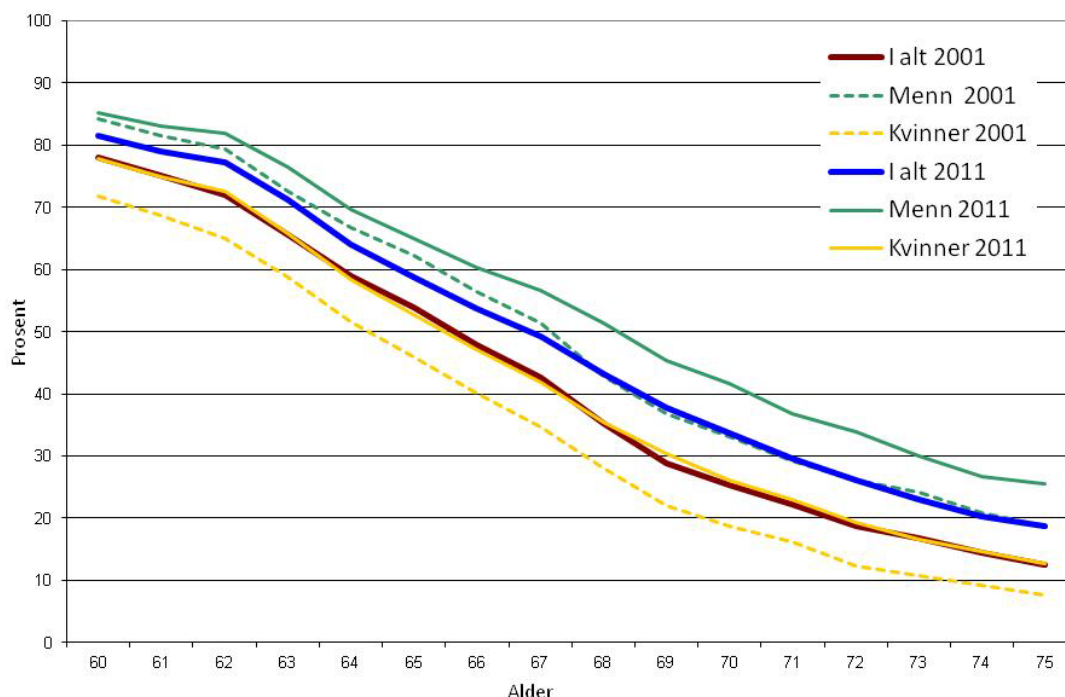
8. Inntektsstatistikk for den eldre befolkningen

SSB har på oppdrag fra Arbeidsdepartementet analysert inntektsutviklingen i den eldre befolkningen. I dette avsnittet presenteres statistikk på noen aktuelle områder i forbindelse med pensjonsreformen. Tallene for inntektsutviklingen støtter opp under andre arbeidsmarkedsindikatorer som viser at yrkesdeltakelsen blant de eldre har økt etter pensjonsreformen. SSB vil i løpet av første halvår 2013 publisere en rapport som nærmere tar for seg utviklingen for de over 60 år.

8.1 Kohortanalyser

Andelen med yrkestilknytning i form av yrkesinntekt har økt for alle aldersgrupper fra 60 til 74 år i perioden fra 2001 til 2011, se figur 8.1.1. Det er særlig de over 66 som har hatt en økning i yrkesdeltakelsen målt på denne måten. Blant kvinner har det imidlertid vært en sterk vekst i alle aldersgruppene, også blant de under 67 år. Samlet sett var det 54 prosent av 66 åringene som hadde yrkesinntekt i 2011. Dette var 6 prosentpoeng høyere enn nivået i 2001. Blant 70 åringene har andelen med yrkesinntekt økt med 8 prosentpoeng til 34 prosentpoeng i løpet av denne perioden.

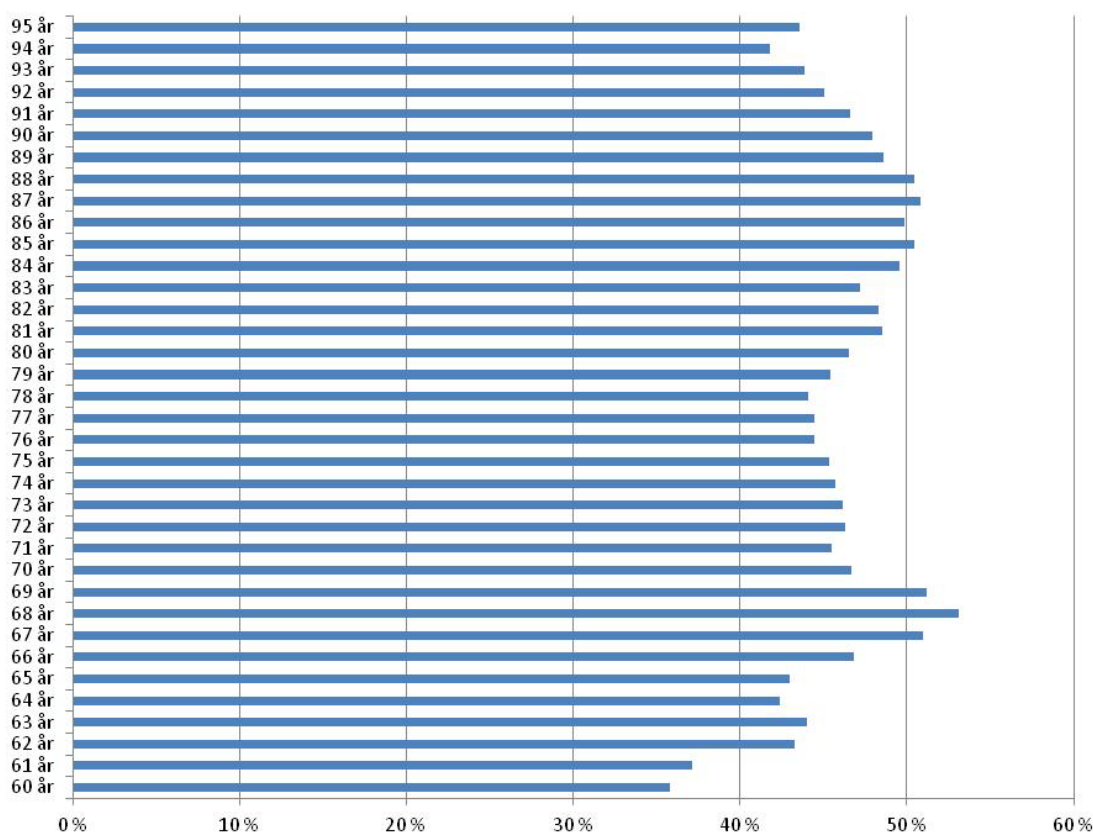
Figur 8.1.1 Andel personer med yrkesinntekt etter alder. Kvinner og menn. 2001 og 2011

Kilde: Statistisk sentralbyrå

For samtlige aldersgrupper over 60 år har det vært en sterk realvekst i de samlede inntektene i perioden 2001–2011, se figur 8.1.2. Med unntak av 60- og 61-åringene har veksten vært på mer enn 40 prosent i perioden. Ser man på sammensetningen av inntektsveksten, er det for de over 66 år økningen i alderspensjon som har utgjort det største vekstbidraget. Også økte inntekter fra tjenstepensjon og økt arbeidsinntekt har bidratt til inntektsveksten for de eldste.

Figur 8.1.2 Realvekst i median samlet inntekt før skatt for personer etter ettårige alderstrinn. Prosent. 2001-2011

Kilde: Statistisk sentralbyrå

Den største inntektsveksten finner vi i gruppen 67–69 år. Dette har sammenheng med fjerningen av reglene for avkorting av pensjon ved inntekt over 2 G i denne alderen. Reglene ble avvirket for 67-åringene fra 1/1-2008, for 68-åringene fra 1/1-2009 og for 69-åringene fra 1/1-2010. Tallene indikerer at denne regelendringen har bidratt til økt yrkesdeltakelse blant 67- og 68-åringene. For 67-åringene økte andelen alderspensjonister med inntekt over 2 G fra 15,6 prosent i 2007 til 21,3 prosent i 2009. For 68-åringene økte andelen fra 9,0 prosent i 2008 til 12,7 prosent i 2009.

8.2 Inntektssammensetning blant de mellom 62 og 66 år

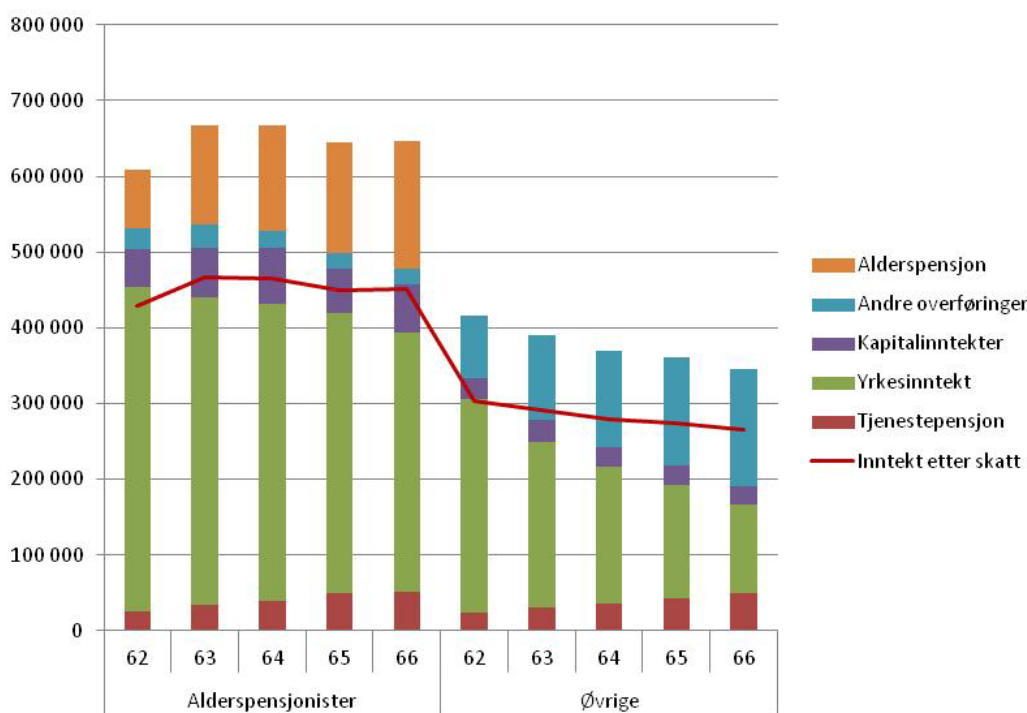
Siden alderspensjonen og ny privat AFP ikke avkortes mot arbeidsinntekt kan nå beslutningen om å motta pensjon og tre ut av arbeidslivet i langt større grad enn tidligere tas uavhengig av hverandre. Valget om å kombinere alderspensjon med arbeid kan nå også sees på som en finansiell beslutning som den enkelte må ta ut ifra sine behov og vurderinger. Lønnsomheten av å kombinere arbeid og pensjon vil avhenge av flere faktorer som vil variere fra person til person, se Lien (2012) og Finansdepartementet (2012).

Figur 8.2.1 viser inntektssammensetning til de som mottok alderspensjon og øvrige personer i alderen 62 til 67 år i 2011. Uførepensjon og AFP inngår her i kategorien andre overføringer. Alderspensjonistene hadde en langt høyere samlet inntekt enn øvrige personer i samme aldersgruppe. Ettersom alderspensjonen justeres for uttaksalder, vil imidlertid de som kombinerer alderspensjon og arbeid få lavere årlige pensjonsutbetalinger enn de ville ha fått

dersom de hadde utsatt pensjonsuttaket. Gruppen øvrige inkluderer her alle som ikke mottar alderspensjon fra folketrygden. I hovedsak vil dette være yrkesaktive, uføre og personer som mottar AFP etter gammel ordning. Siden denne gruppen har utsatt pensjonsuttaket, vil de få høyere årlige pensjonsutbetalinger når de tar ut alderspensjon enn de ellers ville ha fått. Noen i denne gruppen har imidlertid ikke høy nok pensjonsopptjening til å kvalifisere for tidliguttak.

For 63-åringene utgjør alderspensjonen fra folketrygden litt i overkant av 130 000. For 66-åringene utgjør alderspensjonen knappe 170 000. Yrkesinntekten er i gjennomsnitt på henholdsvis 407 000 og 342 000 kroner for disse to aldersgruppene. Ettersom dette er samlet inntekt gjennom hele året skiller ikke disse tallene på personer som har skiftet status i løpet av året. Disse tallene bekrefter det den avtalte arbeidstiden til de som kombinerer arbeid og pensjon viser, nemlig at mange mottar full alderspensjon samtidig som de er i fullt arbeid.

Figur 8.2.1 Sammensetningen av gjennomsnittlig samlet inntekt for alderspensjonister og øvrige personer i alderen 62–66. Kroner. 2011

Kilde: Statistisk sentralbyrå

9. Evaluering av pensjonsreformen

Arbeidsdepartementet har gitt Norges forskningsråd i oppdrag å evaluere pensjonsreformen. Temaer for evalueringen er basert på et oppdragsbrev fra Arbeidsdepartementet til Forskningsrådet vedlagt et mål- og rammedokument. Det er lagt opp til en ramme for evalueringen på i alt 56 millioner kroner i perioden 2011–2018.

Evalueringen ledes av en styringsgruppe med følgende sammensetning:

- Docent Gabriella Sjögren Lindquist, Stockholms universitet, Institutet för social forskning (leder)
- Professor Bent Greve, Roskilde Universitet, Institut for Samfund og Globalisering
- Professor Rolf Rønning, Høgskolen i Lillehammer
- Professor Lotta Vahlne Westerhäll, Göteborgs universitet
- Seniorlektor Agneta Kruse, Lunds universitet
- Professor Rune Sørensen, Handelshøyskolen BI, Oslo

Formålet med evalueringen er å undersøke om man gjennom pensjonsreformen når sentrale mål som:

- Økonomisk og sosialt bærekraftig pensjonssystem
- Å legge til rette for en fleksibel overgang fra arbeid til pensjon
- Å motivere til arbeid
- God fordelings- og likestillingsprofil
- Enkle hovedprinsipper og god informasjon

Gjennom evalueringen er det også et ønske om å bygge opp mer langsiktig forskningsbasert kompetanse på pensjonsspørsmål og befolkningsaldring. Det er i tilknytning til evalueringen etablert et Brukerråd med i alt 21 medlemmer som representerer departementer, partene i arbeidslivet, næringsorganisasjoner og interesseorganisasjoner. Brukerrådet kan gi innspill til temaer for evalueringen og vil dessuten være en viktig informasjons- og formidlingsarena for å presentere resultater fra evalueringen.

Den første utlysningen av midler skjedde i 2011 og det ble da bevilget til sammen 9,5 mill. kroner til følgende tre prosjekter:

- Axel West Pedersen, ISF "It happened here. The Norwegian pension reform, process and content"
- Henning Finseraas, NOVA "Knowledge, information, and retirement: Survey experiments on how information influences retirement plans"
- Eric Breit, AFI "Information and interpretation of the retirement pension reform - a matter of securing the legal protection of citizens"

Den andre utlysningen skjedde i 2012 og det ble da bevilget totalt 11,8 mill. kroner til følgende to prosjekter:

- Nils Martin Stølen, Statistisk sentralbyrå. "Norwegian pension reform: Fiscal and social sustainability"
- Oddbjørn Raaum, Stiftelsen Frischsenteret for samfunnsøkonomisk forskning "Working life after the Norwegian pension reform"

En tredje utlysning av midler planlegges noe senere. Denne vil bl.a. omfatte virkninger av fleksibel alderspensjon i folketrygden fra 2011 på eldres yrkesaktivitet og uttak av pensjon og analyser av fordelingsvirkninger.

Kilder

Arbeids- og inkluderingsdepartementet (2009), Ot.prp. nr. 37 (2008–2009) Om lov om endringer i folketrygdloven (ny alderspensjon)

Bråthen, Magne og Frøydis Bakken (2013) ”Arbeid eller pensjon? En studie av hvilke faktorer som påvirker seniorers beslutning om å fortsette i jobb”. *NAV-rapport 1-2013*. Oslo: Arbeids- og velferdsdirektoratet

Dahl, Espen og Ole Christian Lien (2013) ”Pensjonsreformen – flere eldre i arbeid”, *Arbeid og velferd 1/2013*. Oslo: Arbeids- og velferdsdirektoratet

Finansdepartementet (2012) ” Enkelte beregninger av lønnsomheten av å ta ut alderspensjon fra folketrygden før pensjonering”. Arbeidsnotat.
http://www.regjeringen.no/upload/FIN/Skatteok%20avd/arbeidsnotat_alderspensjon_2012.pdf

Haga, Oddbjørn (2013) ”Forventa pensjoneringsalder og yrkesaktivitet”, *Arbeid og velferd 2/2013*. Oslo: Arbeids- og velferdsdirektoratet

Lien, Ole Christian (2012) ”Når bør man ta ut alderspensjon”, *Arbeid og velferd 1/2012*. Oslo: Arbeids- og velferdsdirektoratet

Nordby, Pål, Sølve Mikal Nerland og Helge Næsheim (2013): Yrkesaktivitet blant eldre før og etter pensjonsreformen, Rapport 12/2013, Statistisk sentralbyrå

Statistikkvedlegg

Vedlegg I Nærmere om uttak av alderspensjon under 67 år i 2012

Tabell I.1 Antall kvinner som er anslått å oppfylle vilkårene for uttak av alderspensjon, antall kvinner som tar ut alderspensjon og andel kvinner som tar ut alderspensjon av de som oppfyller vilkårene. 2012

Alder	Antall kvinner som oppfyller vilkårene for alderspensjon	Antall kvinner som tar ut alderspensjon	Andel kvinner som tar ut alderspensjon av de som oppfyller vilkårene. Prosent
62	9 781	2 331	23,8
63	9 429	3 058	32,4
64	7 564	2 233	29,5
65	6 859	2 219	32,4
66	6 325	2 286	36,1
Totalt	39 958	12 127	30,3

Kilde: Arbeids- og velferdsdirektoratet

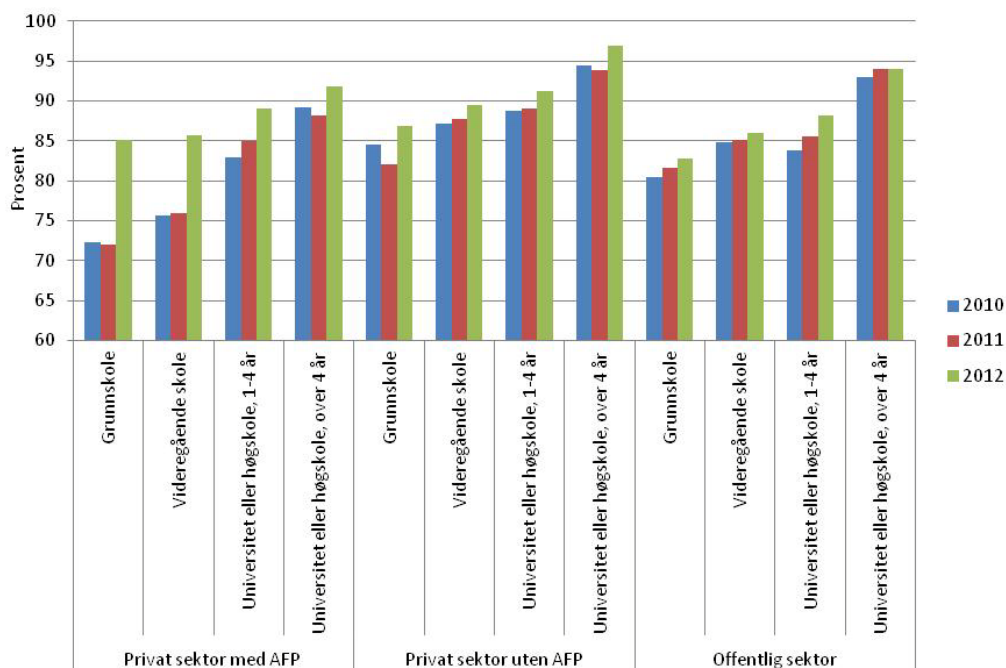
Tabell I.2 Antall menn som oppfyller vilkårene for alderspensjon, antall menn som tar ut alderspensjon, og andel menn som tar ut alderspensjon av de som oppfyller vilkårene. 2012

Alder	Antall menn som oppfyller vilkårene for alderspensjon	Antall menn som tar ut alderspensjon	Andel menn som tar ut alderspensjon av de som oppfyller vilkårene. Prosent
62	18 314	8 897	48,6
63	18 998	11 237	59,1
64	14 430	8 915	61,8
65	12 948	7 977	51,6
66	12 240	7 699	62,9
Totalt	76 930	44 725	58,1

Kilde: Arbeids- og velferdsdirektoratet

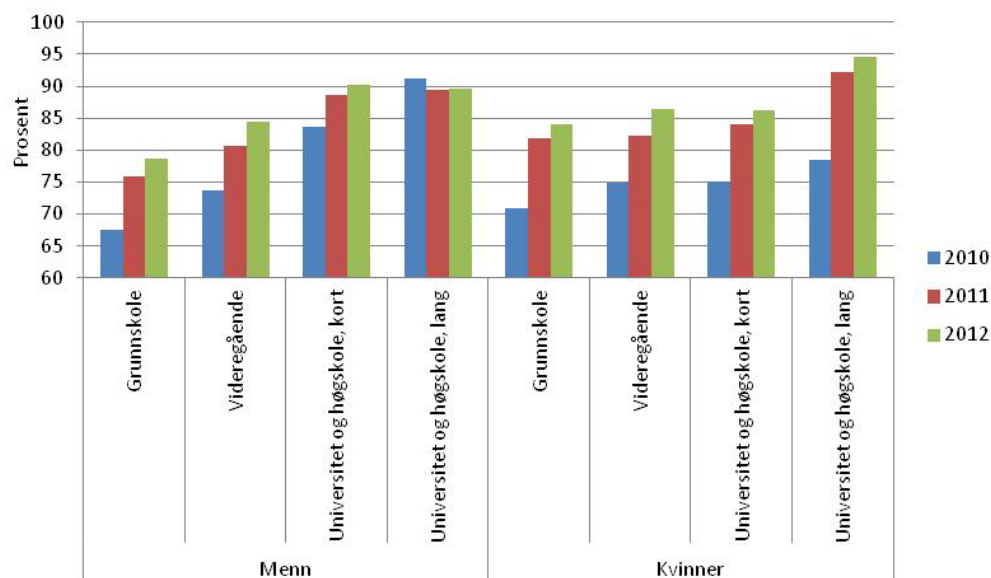
Vedlegg II Andel som fortsetter i arbeid fordelt etter utdanning og yrke

Figur II.1 Andel av 62-åringene i arbeid i 3. kvartal 2009–2011 som fortsatt var i jobb ett år senere, etter utdanningsnivå og sektor. 62-åringene i 2009, 2010, 2011.

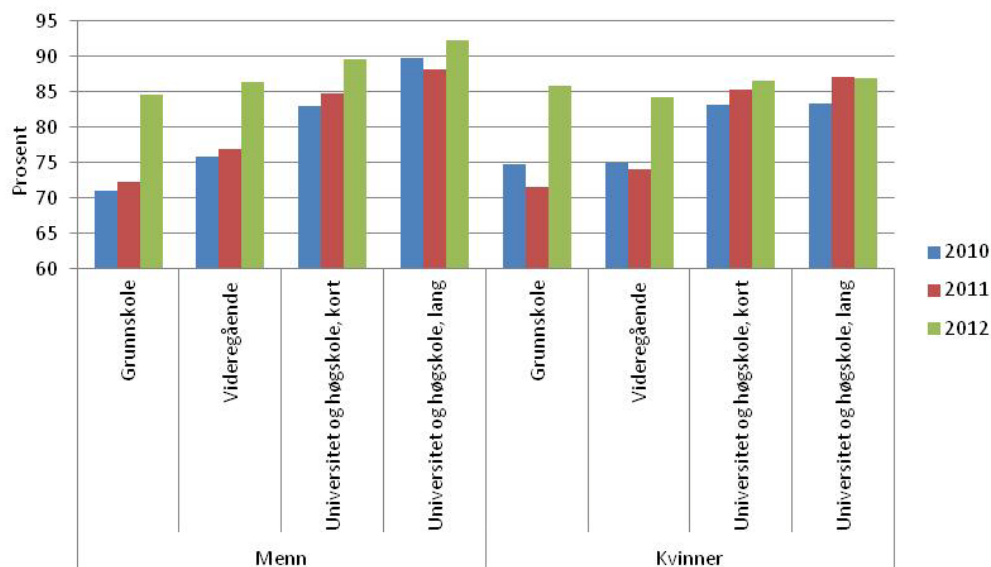
Kilde: Arbeids- og velferdsdirektoratet

Figur II.2 Andel av 61-åringene i arbeid i 3. kvartal 2009–2011 som fortsatt var i jobb ett år senere, etter utdanningsnivå og kjønn. Ansatt i privat sektor med rett til AFP. 61-åringene i 2009, 2010, 2011.

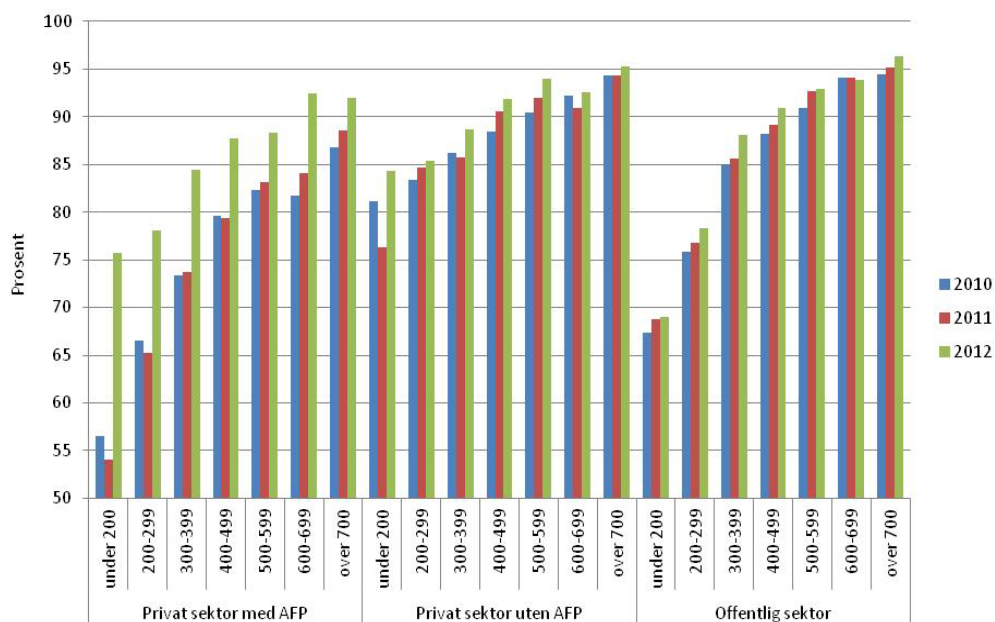
Kilde: Arbeids- og velferdsdirektoratet

Figur II.3 Andel av 62-åringene i arbeid i 3. kvartal 2009–2011 som fortsatt var i jobb ett år senere, etter utdanningsnivå og kjønn. Ansatt i privat sektor med rett til AFP. 62-åringer i 2009,2010, 2011.

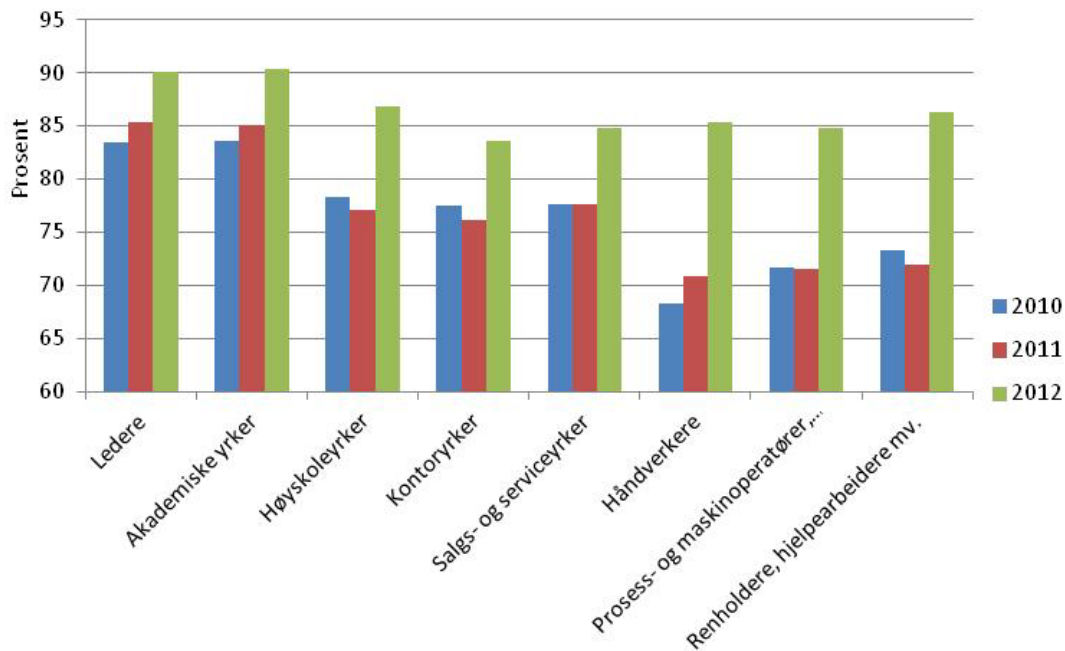
Kilde: Arbeids- og velferdsdirektoratet

Figur II.4 Andel av 62-åringene i arbeid i 3. kvartal 2009–2011 som fortsatt var i jobb ett år senere, etter lønnsinntekt og sektor. 62-åringer i 2009, 2010, 2011.

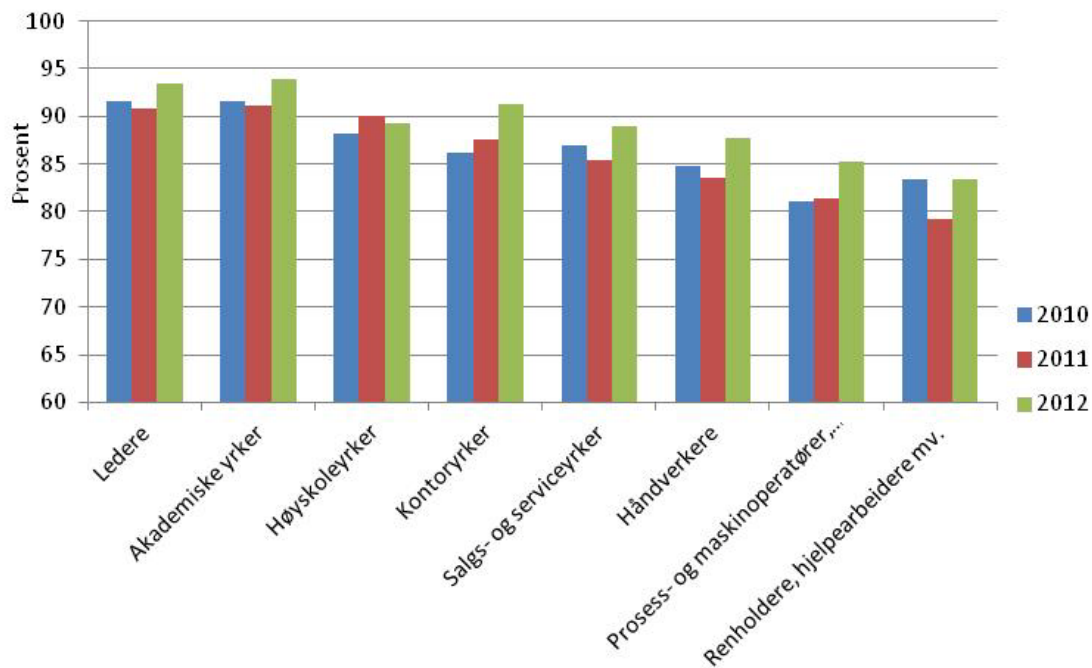
Kilde: Arbeids- og velferdsdirektoratet

Figur II. 5 Andel av 62-åringene i arbeid i 3. kvartal 2009–2011 som fortsatt var i jobb ett år senere, etter yrke. Ansatt i privat sektor med rett til AFP. 62-åringene i 2009, 2010, 2011.

Kilde: Arbeids- og velferdsdirektoratet

Figur II.6 Andel av 62-åringene i arbeid i 3. kvartal 2009–2011 som fortsatt var i jobb ett år senere, etter yrke. Ansatt i privat sektor uten rett til AFP. 62-åringene i 2009, 2010, 2011.

Kilde: Arbeids- og velferdsdirektoratet

Vedlegg III Sysselsetting fordelt etter utdanning ifølge AKU

Tabell III.1 Sysselsettingsprosent etter alder og utdanningsnivå. 60–74 år. Årsgjennomsnitt. 2008–2012.

	År	60 – 61	62 – 64	65 – 66	67 – 69	70 – 74
I alt	2008	72	49	33	18	6
	2009	74	49	36	17	7
	2010	75	49	36	19	7
	2011	76	49	34	18	8
	2012	74	54	36	18	7
	År	60 – 61	62 – 64	65 – 66	67 – 69	70 – 74
Ungdomsskole- nivå	2008	54	37	18	10	3
	2009	59	36	25	9	5
	2010	59	33	27	10	5
	2011	56	35	23	14	5
	2012	54	43	22	12	5
	År	60 – 61	62 – 64	65 – 66	67 – 69	70 – 74
Videregående	2008	72	47	36	19	8
	2009	74	48	37	17	7
	2010	74	49	33	17	7
	2011	74	48	32	16	9
	2012	73	52	34	16	7
	År	60 – 61	62 – 64	65 – 66	67 – 69	70 – 74
Universitet/høy- skole	2008	89	66	46	30	10
	2009	87	65	47	29	10
	2010	91	65	50	30	12
	2011	92	64	50	27	12
	2012	90	67	49	27	12

Kilde: Statistisk sentralbyrå, arbeidskraftsundersøkelsen